

KRISTIJONO DONELAI IO SUŽALOTAS VEIDAS

Žymi j vyr ir moter sukaktys geros tuo, kad jos paskatina mokslo žmones geriau ištirti minim asmenybi darbus ir mintis, o eiliniai skaitytojai turi prog praturt ti kult riškai. Panašios prasm s lietuviams turi 250 met sukaktis nuo Kristijono Donelai io (1711-1780) gimimo. Ne vieno d mes patrauk šita proga du leidiniai : Kr. Donelai iui paskirtas *Aid* žurnalo specialus numeris ¹, kuriame šeši autoriai apie Donelait rašo vairiais atžvilgiais, ir beveik tuo pa iau laiku Vakarus pasiekusi L. Ginei io knyga iš okupuotos Lietuvos — *Kristijonas Donelaitis ir jo epocha* ². Apie ši knyg ia ir norisi pla iau išsirtarti, pasinaudojant taip pat *Aid* straipsniais, kad prieitume ar iau prie paties K. Donelai io.

Pirmiausia reikia pasakyti, kad naujoji knyga apie Donelait ir jo epoch imponuoja savo dydžiu, sutelktos medžiagos gausybe ir smulkia analize. Tik viena bibliografija L. Ginei io knygoje užima 14 puslapi . Joje yra traukt knyg ir straipsni , parašyt nepriklausomos Lietuvos laikais, kas sovietiniuose leidiniuose pasitaiko retai. Tai pasteb damas džiaugiesi autoriumi. Galvoji: štai, vyras ! Išdr so pralaužti sovietin nemokslisk rutin bei komunistin baim .

Bet, geriau siži r jus bibliografin s raš , džiaugsmas atsl gsta. Matai, kad jame praleistas K. Donelai io *Met* leidimas, kur suredagavo J. Ambrazevi ius ir iliustravo V. Jonynas 1940 metais ³. Šito leidinio grožis lig šiol dar teb ra nepralenkta (jo iliustracijomis pasinaudojo taip pat rusai savam *Met* vertimui). Gal d l to jis sovietini autori neminimas, kad j nepralenkta ? Bet L. Ginei io sutelktoje bibliografijoje n ra n Storastos-Vyd no *700 Jahre deutsch-litauischer Beziehungen*, kur daug kalbama apie vokie i -lietuvi

¹ *Aidai*, 1964 m. 3 nr. (kovo m n.).

² Vilnius 1964, Lietuvi kalbos ir literat ros instituto leidinys.

³ Šis leidinys buvo perspausdintas Baden-Badene 1948 metais; juo naudojamosi šioje studijoje.

santykius Pr s Lietuvoje K. Donelai io laikais. Kuo gi L. Ginei iui nusikalto Donelai io t višk s jaunesnysis s nus, taurusis Vyd nas ? Tai jau ne mokslo, o slaptos klastos arba fanatizmo ranka bus tuodu leidiniu pašalinusi iš bibliografijos. Panaši siaurumo tendencija matyti ir kai kuriuose knygos analitiniuose skyriuose.

Ten taip pat matai vis gausyb klausim klausim li , vis smulki analiz su gausiais vardais bei datomis. Džiaugies ir sutinki su L. Ginei io analizuojamais faktais, kurie liudija apie dom jim si lietuvi kalba bei religine lietuvi literat ra Mažojoje Lietuvoje XVIII amž. Galima džiaugtis visu skyrium apie galimas literat - rines takas Donelai io *Metams*. Ten L. Gineitis nuodugniai apsvarsto Hesiodo *Darb ir dien* , Vergilijaus *Georgik* , James Tbmsono *The Seasons*, Ewald von Kleisto *Der Frühling*, Uh. Gellerto ir kit galimas takas Donelai io *Metams*, priedamas išvad , kad, apskritai, poema siderina XVIII amžiaus literat rin veid , bet «tiesiogini literat rini tak atžvilgiu Donelai io *Metai* — originalus k riny s »⁴. (Toki pa i išvad prieina ir *Aid* bendradarbiai J. Tininis ir Alf. Šešplaukis). Po j vis teising analizi atrodo, kad tiesiogini tak klausimas Donelai io poemai yra išspr stas visam laikui. Šit klausim nagrin jantis L. Ginei io knygos skyrius atrodo pats geriausias, nors gera ir visa pirmoji knygos dalis apie kult rin Donelai io aplink , kur autorius rašo apie pos k lietuvi kalb , apie liaudies dain literat rin s vert s augim , apie dailiosios literat ros pradmen gaus jim , apie proginius eil raš ius Donelai io epochoje. Taip pat nedaug k L. Ginei iui gal tum prikišti, kai jis svarsto K. Donelai io mokslo metus ir jo darb Stalup nuose ir Tolminkiemyje.

Ta iau to negalima pasakyti apie tuos skyrius, kur L. Gineitis rašo apie K. Donelai io asmenyb ir jo *Met* id jines bei menines ypatybes. ia jis nepaj gia m s didžiojo poeto atvirai priimti bei esmiškai suprasti, o kai kuriais atžvilgiais j ir jo k ryb iškreipia. Taip pat silpnas, marksistini prietar pilnas, rusišk moksl pervertin s skyrius apie K. Donelai io k rybin metod ir jo realizm . Perskait s L. Ginei io knyg apie Donelait ir jo epoch , nuli sti, kad jos autorius, tiek daug darbo d j s, — eilut po eilut s, žodis po žodžio perstudijav s *Metus*, perskait s daugyb literat ros, — tepaj g gerai nupiešti tik m s poeto kult rin aplink , kaip kadaise pasielg H. Taine, rašydamas apie graik skulpt r bei ital renesanso men . H. Taine gražiame statinyje buvo visko, kas tuos menus liet , bet nebuvo t pa i men .

⁴ L. Gineitis, *Kristijonas Donelaitis ir jo epocha*, Vilnius 1964, 337 psl.

Ir L. Ginei io knygoje yra visko, kas iš toliau ar ar iau lie ia K. Donelait , bet beveik n ra tikrojo Donelai io, kaip moralin s ir religin s asmenyb s, kokia yra buv s didysis m s poetas. Nesu- pratus arba nenor jus suprasti jo asmenyb s, liko nesuprastas ir iškreiptas jo žymiausias k rinys, jo poema *Metai*.

Kod l šitai atsitiko ? Man atrodo d l to, kad L. Gineitis nepaj g atsipalaiduoti nuo marksistini dogmatini tezi bei netur jo lais- v s pažvelgti K. Donelait be rusiško imperializmo interes , kurie m s poeto gyventas vietas yra išbrauk iš žem lapio. Knygoje matyti nemaža simpatija Donelai iui, bet kažin ko baim , marksis- tiniai dogmatiniai prietarai, pajungti okupant klastai, sužalojo, gaila, didel L. Ginei io darb , Donelai io asmen ir jo k ryb .

K. Donel ai io social in s aplinkos m jo asmenyb s bruožai

Šie dvejopi varžtai jau matyti *Kristijono Donelai io ir jo epochos* vade, kur L. Gineitis kalba apie socialines, politines ir kult rines aplinkybes, kuriose Donelai iui teko augti, subr sti ir veikti. Tarp ši aplinkybi yra visos Lietuvos didžioji nelaim — 1709-1711 met maras ir badas. Išnaikindami daugiau negu tre dal Mažosios Lietuvos gyventoj (apie 125.000 iš buvusi 300.000), maras ir badas ten pakirto lietuvi biologines šaknis beveik taip, kaip II pasaulinis karas.

L. Gineitis 1709-1711 m. didži j nelaim pamini kaip pretekst Pr s Lietuvos kolonizacijai svetimtau iais, bet jis ndr sta pabr žti šitos rykšt s n lietuvi krašto ištušt jimui tikriausiai tod l, kad skaitytojui nekilt prisiminimas apie panaš Pr s Lietuvos ištušt - jim d l rus invazijos per II pasaulin kar . Tiesa, L. Gineitis gal t teisintis, kad K. Donelaitis juodojo maro ir bado metais dar nebuvo gim s, o savo *Met* poemoje apie min tas nelaimes neraš . Bet toks pasiteisinimas nepriimtinas. Juk L. Gineitis rado reikalo per kelis puslapius kalb ti apie J. Šulco (Scbulz) verstas kelias Ezopo pasa- k ias, kurios buvo išspausdintos prieš mar ir Donelai io gimim ⁵. Antra, maro ir bado pas kos buvo tokios didel s, kad jos vargino Pr sijos lietuvius per kelias dešimtis met , kada K. Donelaitis jau gyveno ir veik .

Viena min tos rykšt s pasekmi , Pr s Lietuvos kolonizacija svetimais ateiviais — Salzburgo ir Hannoverio vokie iais, šveica- rie iais, pranc z hugenotais ir kitais. L. Gineitis rašo, kad «koloni-

⁵ Ten pat, 90-94 psl.

zacija suvaidino praž ting vaidmen : ji didele dalimi nul m lietuvi , taip tautyb s, likim Ryt Pr sijo»⁶. Tai gryna teisyb . Bet neteisyb L. Gineitis kalba, kai m gina kolonizacijos neigiamas takas sušvelninti, sakydamas, kad tampa tarp lietuvi ir atvežt kolonist pažadinusi lietuviuose tautin s mon , prigimtin s žmoni lygyb s id j , kad kolonist vairios konfesijos sudariusios s lygas « atsirasti tam tikram liberalizmui bei skepticizmui gausi viena kitai priešing tikybinė sekt atžvilgiu »⁷. Tai reikt rodyti dokumentais. Be j L. Ginei io teigimai, gal b t, naudingi marksizmui bei rusiškam imperializmui, bet neveda prie Donelai io ir jo *Met* supratimo.

K. Donelaitis buvo priešingas Pr s Lietuvos kolonizacijai ne tik d l svetim ateivi vestos girtuoklyst s, apie kuri L. Gineitis rašo : « Š neigiam proces su mums suprantama širdg la pavaizdavo Donelaitis *Metuose* »⁸. Šitokio posakio permaža. Iš paties Donelai io poemos galima nesunkiai pasteb ti, kad m s poetas kolonist gr sm suprasto daug pla iau — kiškai, tautiškai, morališkai ir religiškai. Kadangi L. Gineitis kolonizacines pasekmes lietuviams sumenkina arba nutyli, reikia mums ia pasišaukti Donelai io poemos liudijim .

Kad poetas tur jo galvoje kin kolonist gr sm savo b rams lietuvininkams, matyti iš šaltyšiaus-seni no Pri kaus, kuris dažnai atstovauja Donelai io mintims. Beverkiantiems numirusio gerojo «amtsroto» b rams, Pri kus primena mesti d savimus ir ži r ti kišk darb , sakydamas :

O kas bus paskui, kai jau gyvent neder sim
Irgi karaliui, kas mums reik, atlikt negal sim ?
kius mums atims ir nešt lieps ubag krepš ⁹.

Šitoks nusilpusi lietuvi šeim m tin jimas iš geresni ki buvo kolonizacijos metais, kai Donelaitis buvo jaunas.

Dar labiau skaudina šird m s poetui svetim kolonist kurdinimas Lietuvoje tautiniu atžvilgiu. *Met* poemoje pavyzdingieji senieji b rai d l to dejuoja ir protestuoja. Antai, išmintingajam

⁶ Ten pat, 41 psl.

⁷ Ten pat.

⁸ Ten pat.

⁹ Kristijonas Donelaitis, *Metai*, Spaudai paruoš J. Ambrazevi ius, iliustravo medžio raižiniais V. K. Jonynas, Baden-Badenas 1948, 167-168 psl.; *Žiemos r pes lai* (pabaig).

Selmui, kuris ne kart d sto poeto mintis, atrodo, kad kolonistai Lietuv okupavo :

«Ak», tar Selmas, «jau koktu su m s gadyne,
Kai jau šveisteris ir pranc zas Lietuv gavo »¹⁰.

Dar griež iau prieš kolonistus stoja Lauras, sakydamas :

Tu, pranc ziškas žiopoly! su šveisteriu storu
Ir kas dar daugiau susibast t Lietuv vargint,
Kas jums liep mus ir žmones m s paniekind ?
Ar negal jot ten pasilik, kur jus nuper jo
Ir varles bei rupuižes jus st pamokino ?¹¹

Ar L. Gineitis šitoki protest nenor jo aiškiai pasteb ti, ar negal jo parašyti d l rusišk « amtsrot » cenz ros, ar d l pataikavimo baim s, sunku atsp ti; ta iau jis tur jo bent pasakyti, kad Donelai io laikais Pr s lietuviai svetim j invazij pergvyveno skaudžiau, negu mes dabar galime sivaizduoti. Tada ateivi sibrovimas reišk ne tik kolonistams prast arogancij ir svetim kalb . Jie r ž lietuviams akis dar skirtingais valgiais, drabužiais, pramogomis, paži romis darb bei religines pareigas. Šitokius skaudžius reiškinius moraliniu ir tautiniu atžvilgiu Donelaitis nekart prisimena savo *Met* poemoje. Tai pasako, kad ir šitokios eilut s :

Ak ! kur dingot j s, barzdotos m s gady n s,
Kai lietuvnink s dar vokiškai nesir d
Ir dar vokiškus žodžius ištart negal jo.
O štai, dar negana, kad vokiškai dabin jas,
Bet jau ir pranc ziškai kalb t prasiman .
Taipgi bezaunydamos ir darb savo pamiršta¹².

K. Donelai io ir jo b r patriotizmas nebuvo rasinis. Kaip dera krikš ionims, jis buvo suprantamas kaip moralin vertyb greta kit , kurias kolonistai Lietuvoje griov . Lietuviai Pr suose buvo autochtonai, prisiriš prie savo žem s ir sodyb , o kolonistai už m maro ir bado metais išmirusi ar nusilpusi lietuvi geriausias sodybas ir j nebrangino. Lietuviai, apskritai, buvo darbšt s ir tvarkingi, o kolonistai dažnai darbo nem go, reikalavo privilegij ir j gaudavo, o iš rami lietuvi ty iodavosi. L. R zos liudijimu lietuviai stipri

¹⁰ *Metai*, 78 psl.; *Vasaros darbai* (pabaig).

¹¹ *Metai*, 169 psl.; *Žiemos r pes iai* (pabaig).

¹² *Metai*, 80 psl.; *Vasaros darbai* (pabaig).

svaigal nevartojo ir tem go tik savo namines bendruomenines pramogas. Kolonistai Lietuvoje tuojau veis smukles, kur ruošdavo svaigias pramogas, kuriomis prad jo sekti ir lietuviai.

Daugelis kolonist buvo atvyk Lietuv neva siekdami religin s laisv s, ta iau, ia atvyk , religines pareigas praktikoje dažnai atlikdavo menkai. Jie tuo piktindavo lietuvius, pamaldžiuosius pietistus, ir dar labiau nuošird pietist ir krikš ion Donelait .

D l užpl dusi kolonist blog pavyzdži kilo tarp lietuvi demoralizacija ir protestai. Šit demoralizacij L. Gineitis savo knygoje trumpai pamini, bet jos su Donelai io *Met* poema nesusieja. Tai žymus tr kumas jai suprasti, nes pastorium Donelai iui lietuvi b r dorovinis ir religinis stovis buvo svarbiausias. Tai matyti iš daugelio *Met* viet , kur padorieji b rai dejuoja d l to, kad « viežlybums tuojau niek pavirto », kai « lietuvininkai su vokie iais susimaiš », kai

Vokie iai lietuvinink per drimel laiko,
O pranc zpalaikiai, j ži r dami, šypsos [...]
Viežlybus lietuvininkus išpeikt nesig di¹³ 14.

Arba Selmas skundžiasi svetim j taka :

Rods, ir tarp lietuvinink t ls randasi kiaul ,
Kurs lietuviškai kalb dama, šveister peikia,
O tiktai ir pats, kaip tikras šveisteris, elgias¹⁴.

Tas pats Selmas lietuvi demoralizacij dar šitaip vaizduoja :

Ogi dabar, žel k, Dieve ! tikt g da ži r ti,
Kad lietuvininkai, pranc ziškai pasir d ,
bažny i vos išgirst k kyšterial galvas,
O paskui tuo žaist ir šokt kar iam b ga.
Taip po tam keli tarp j , akiai prisimauk ,
B riškai bei kauliška tu pradeda zaunyt [...]
Ir girti kits kit prie galvos nusitv r ,
Nei razbaininkai, ant aslos vemdami t sos,
Kad v malai per vis kar iam teška¹⁵.

Protestai prieš svetim j atnešt demoralizacij *Met* poemoje skamba stipriai, tur b t, d l to, kad jie nebuvo tik vieno Donelai io

¹³ *Metai*, 168-169 psl.; *Žiemos r pes iai*(pabaig).

¹⁴ *Metai*, 78 psl.; *Vasaros darbai*(gerokai po vidurio).

¹⁵ *Metai*, 132 spl.; *Rudenio g ryb s*(pabaig).

balsas. Dėl to jaudinosi šviesesnieji bajorai ir lietuvišką parapijų pastoriai. Jų žymus daugumas nuoširdžiai palaikė lietuvius, kuriuos prasiška valdžia buvo pasmerkusi vokiškai asimiliacijai. Tai pripažįsta ir L. Gineitis, rašydamas, kad net vokiški pastoriai « per ilgus metus iš tikrąjį susigyvendavo su lietuviais valstiečiais ir nesavanaudiškai prieštaravavo valdžios ir bažnytinės vyriausybės asimiliacinei politikai»¹⁶. Tačiau pasakė teisybę, (kad net vokiški pastoriai nesavanaudiškai užtardavo kolonizacijos naikinamus lietuvius), L. Gineitis tuoj pat stengiasi savo mintį sugriauti teigdamas, kad tie pastoriai stengėsi «išsaugoti pelningas parapijas savo vaikams, mokantiems lietuvių kalbą»¹⁷. Galbūt, kad ir šitokie pastoriai pasitaikydavo, bet jų didžiulios proletuviškumo negalima aiškinti savanaudiškais motyvais pagal marksistinę teoriją.

Žinoma, pastoriai ir m. lietuvių kaimiečius daugiausia moraliniais ir religiniais motyvais, nes atitrūkimas nuo senųjų tradicijų, keičiant tautybę, yra susijęs su moraliniu nuosmukiu. Iš gyvenimo praktikos vokiečių kilmės pastoriams buvo aišku, kad tautinis renegetas lengviau tampa religiniu ir doroviniu išsigimėliu, nes ištikimybė prigimtajai tautybei remiasi ištikimyste moraliniams principams ir Dievui. Kitaip nebūt galima išaiškinti Prūsijos Lietuvos pastorių nesavanaudiškumo, besirpinusių lietuvių religine literatūra, tobulinusių lietuvių rašymą ir kalbą, besistengusių paruošti lietuviams pasaulietiškos literatūros, kaip Ezopo pasakios J. Schulzo verstos lietuviškai, smerkusių vokišką ponų puikybę prieš lietuvininkus, kaip tai smerkė A. E. Schimmelpfennigis eiliuotame vade Biblijos lietuvišką 1755 m. vertimą. Šitame sūryšyje tūra visai suprantamas Donelaių garsesnis, aistringesnis ir vaizdesnis protestas prieš kolonistų ir dvaro ponų vokiečių demoralizuojančius pavyzdžius, kurie smerkami *Met* poemoje. Nenordamas atvirai pažvelgti pastorių religinius bei moralinius rūpesčius ir pastangas Prūsijos Lietuvoje, L. Gineitis užsidėjo sau raudonus akinius, kurie sukliudė geriau suprasti K. Donelaitį ir jo karšto kvėpimo vidinius motyvus.

Viena spalva matyti taip pat tose L. Gineitio knygos vietose, kur paliejami pasauliečiai riniai ir literatūriniai skirtumai Donelaių laikų Vokietijoje. Tiesa, jis pamini, kad tada Karaliaučiaus universitete prasidėjo idėjinė kova tarp šviešiamojo amžiaus racionalistų ir krikščionių, kuriuos Gineitis vadina scholastikais. Jis nurodo, kad K. Donelaitis buvo pasidavęs pietizmo takai, tačiau plačiau nepaaiškina, nei kas buvo tas pietizmas, nei kokius nuomonių skirtumus jis

¹⁶ L. Gineitis, *Kristijonas Donelaitis ir jo epocha*, 52 psl.

¹⁷ Ten pat.

buvo suk l s Pr s Lietuvos pastoriuose, kaip tai nurodo Al. Vaškėlis *Aiduose*. Iš to straipsnio matyti, kad Donelai io *Metams* pietizmas tur jo daug didesn s takos negu senov s klasik , pseudo-klasik racionalist ir kit literat riniai pavyzdžiai.

J teis tai ieškodamas, L. Gineitis ne kart sumini G. Lessing (1729-1781) ir Pr. Klopstock (1724-1803). Tiedu vokie i rašytojai buvo Donelai io amžininkai, atstovav skirtingoms pasaul ži rin ms švie iamojo amžiaus srov ms. Lessingas savo dramoje *Nathan der Weise* išreišk racionalistines id jas, pl stan ias iš Pranc zijos, o Klopstocko *Mesijo* poemai nemažos takos tur jo angl puritono Miltono *Prarastasis Rojus*. Angl gi puritoniizmas buvo labai artimas vokie i pietizmui, kuris tiesiogiai veik Pr s Lietuv , ypa K. Donelait . Tod l n ra abejon s, kad m s poetui Fr. Klopstocko *Mesijo* nuotaikos ir id jos buvo artimesn s negu laisvamano Lessingo. Tiesa, L. Gineitis nurodo, kad Klopstockui nebuvo svetima gamtin poezija, kad jo *Mesijo* trys pirmosios giesm s, išspausdintos 1748 m., tur jo Vokietijoje didel pasisekim , kad savo poemoje Klopstockas vartoja gramatiniam kir iui pritaikt hegzametr , kok Donelaitis anks iau taik savo pasak ioms ir v liau *Met* poemai. Turint šitokius formalinius panašumus tarp m s poeto ir Klopstocko, b tinai reik jo paži r ti id jin s giminyst s. Toks patyrim jimas gal jo b ti vaisingesnis už Donelai io *Met* lyginim su nežymaus Saint-Lambert *Met laibais (Les Saisons)*, kuri Donelaitis neskait , nes ir pats L. Gineitis abejoja, ar m s poetas mok jo pranc žiškai.

Ži r damas pasaul ži rinius klausimus ir K. Donelai io religij siauru marksistiniu žvilgsniu, L. Gineitis nesugeb jo žvelgti m s poeto asmen . O nesupratus k r jo asmenyb s, tapo iškreiptos jo poetin s intencijos *Met* poemoje. Tuo lig šiol sirgo nevienas Donelai io poemos komentatorius. Prie negausi laiming išim i priskirtini du *Aid* bendradarbiai — Al. Vaškėlis ir J. Brazaitis — pirmasis iškeldamas Donelai io religin pietistin asmenyb , o antrasis sukritikuodamas L. Ginei io prasimanytus teiginius apie Donelai io tariamus vidinius prieštaravimus d l jo paži r siaurumo.

Kad L. Gineitis neb t mat s m s poeto šviesios ir didel s asmenyb s, to negalima pasakyti. Bet tai nebuvo jam naudinga, nes reik jo Donelait pavaizduoti tik proletar -b r -baudžiaunink poetu, kuris savo kuriamo pasaulio medžiag ži r j s iš neva liaudišk pozicij . Šitokiam, gal b t sakytam žvilgsniui, pagal kur vertinama *Met* poema, reik jo iškreipti Donelai io asmenyb , ty iom nutylint nevien dokument ar liudijim , kuris L. Ginei iui buvo žinomas, bet nesiderino su sovietiniais interesais.

L. Gineitis pasako, kad Donelaitis buvo gyvo temperamento,

greitai užsidegdavo dėl skriaud bei neteisybi ir atkakliai kovodavo prieš vokiškos valdžios ponus, kol teisingi būtų laimėdavo. Kad poetas išplėsdavo neteisingus « amtsrotus » ne tik savo *Metuose*, bet ir savo užrašuose, L. Gineitis tai mini. Jis pasako, kad dėl šitokio savo karšties Donelaitis paskui griauždavosi, teisindavosi, melddavosi, apgailestaudavo, tuose pačiuose savo užrašuose atspirašindamas damas išplėstį, kaip dera krikščioniui, bet L. Gineitis šitokiu Donelaii elgesį priskiria temperamentui ir prieštaravimams. Jis nurodo, kad mūsų poetas buvo stiprios valios žmogus. Jam jis duoda citatą iš metrikų knygos užrašų, kur Donelaitis prisipažįsta, kad jis ne kartą turėdavęs pavartoti Samsono jėgą, kad nepasiduotų pagundoms bei nenupultų, bet jis nutyli mūsų poeto bekompromisinį krikščioniškumą.

Tuo tarpu K. Donelaii pagalbininkas, precentorius K. W. Schulz po poeto mirties metrikų knygoje užrašo, kad Donelaitis « buvo pavyzdingas žmogus. Tai buvo vyras visai ne pagal šį laiką. Jis buvo ištikimas mano draugas. Per devynerius mudviejų artimo draugavimo metus nebuvom nė karto susiginiję ar susibarę, bet gyvenome kaip Dovydas ir Jonatanas. Tarp kita ko, tai buvo ištikimas gerbėjas ir mūsų jas nesuklastoto Kristaus mokslo. Dieve, laimink jo dulkes ir leisk man prie Tavo sosto vėl su juo susitikti »¹⁸. Kas vert L. Gineitui numesti du paskutinius sakinius? Jie kaip tik liudija, kad Donelaitis buvo nuoširdus krikščionis, kuris nemeluotai vykdė Kristaus mokslą gyvenime.

Jei L. Gineitis netikėjo K. W. Schulzo liudijimu apie mūsų poeto asmenį, tai gal jo patikėti oficialaus vizitatoriaus S. Müllerio atestacijai, kurioje apie Donelaitį rašoma: «Pastorius daro viską, skatindamas vasarą stropiai lankyti mokyklas, ir net nevengia kietasprandžius gyviausiais tikinčiais palenkinti »¹⁹. Šis liudijimas labai svarbus Donelaiiui kaip pastoriumi ir jo *Metų* poemai suprasti. Jei šis liudijimas L. Gineitui atrodo kuo nors tartinas (cituodamas jis išleido žodžius apie kunigą), tai bent turėtų jo pasitikėti patys Donelaii. O jis krikščionis metrikų knygos pradžioje buvo užrašęs savo kunigiškos misijos šūkį: *Hirte und Lamm* (ganytojas ir avinelis). Pagaliau jo nuoširdus atsidavimas Dievui išreiškia ir šitokis metrikų knygos rašas: « Visko esu patyręs, daug iškentėjęs, visada Dievo malonumą paremtas ir pastiprintas »²⁰.

¹⁸ Tetzner, F., *Christian Donalitus*, žr. *Altpreussische Monatsschrift*, XXXIII (1896), 191 psl.; cituota iš A. Vaškevičiaus, *Pietistinis sąjūdis Mažajose Lietuvoje ir Kristijonas Donelaitis*, žr. *Aidai*, 1964 m. 3 nr., 103 psl.

¹⁹ Ten pat, 196 psl.

²⁰ K. Donelaitis, *Rankrašiai*, Fotografinis leidinys. Paruošė L. Gineitis, Vilnius 1955.

Suprantama, kad šitoks religingas žmogus su baimingu ir pesiu ži r jo «apšviestuosius » racionalistus, nes laisvamanyb s banga su doroviniu pakrikimu ritosi per Europ nuo Paryžiaus ir Versalio iki Petrapilio, neaplenkdama Lietuvos ir jos kunig . Tod l krikšto metrikose Donelaitis užraš : «Mano laikais Pr suose jau laisvamanyb labai sigal jo, taip pat ir kai kurie dvasininkai tokie buvo ²¹». « Kas tik nor jo b ti dideliu ir ponišku, retai jo bažny i ir prie Komunijos »²².

Kad ir neb damas praktiškas, K. Donelaitis uoliai r pinosi parapija ir savo tikin i j reikalais. Jis lank ir priži r jo savo parapijos penkias mokyklas, jis pastatydino nauj bažny i Tolminkiemyje, ten pat pastatydino mokykl sudegusios vietoje, savo l šomis pastatydino pastori našl ms prieglaud ir j atidav Tolminkiemio parapijai. Nors Donelaitis kio nem go, bet juo r pinosi iš pareigos, metrik užrašuose savo b simam p diniui nurodydamas, kur ir kokios žem s.

Donelaitis buvo nesavanaudis, pelno nesiek ir piktinosi tais dvasininkais, kurie apie tai kalb davo. Apie tokius jis metrik knygoje užraš : « Mano laikais jau at jo karta, ieškanti tik viln , ne avi . Jeigu buvo kalbamasi, tai tik apie turt pagausinim , o pamald s ir rimti pokalbiai dar si tylesni ir silpnesni. Kai žemiškai nusiteik pastoriai susirinkdavo, retai išgirdavo apie mokslus ir kalbas; užtat apie pajam padidinim ir žemišk peln buvo šnekama iki koptumo. Aš taipogi, kaip mano p dinis iš ši užraš gal s pamatyti, nusiminimo vedamas esu gerokai prisibar s ; bet tai dariau ne d l asmenin s savo naudos, bet kiek tai bendruomen s ir savo p dinio labui. Gal jis, šykštumo ir nepasitenkinimo apimtas, bus nepatenkintas, kad aš nepadidinau bendruomen s turt »²³.

Noras b ti nesavanaudžiu, tarnauti žmoni gerovei darbais ir patarimais liudija Donelai io dorovin idealizm . Tod l jis buvo griežtas sau, griežtas supasaul jusiems pastoriams, griežtas pakirkusiems b rams, griežtas Pr s valdžios ponams, kuri daug s d jo karališkuose dvaruose. Jaunam pastoriui J. G. Jordanui, kuris m go moksl ir poezij , Donelaitis laiške paraš šitok lotynišk trieil :

Laiminga parapija, kur n ra jokio karaliaus kelio ;
Laimingesn ta, kur n ra jokio karaliaus dvaro ;
Bet laimingiausia toji, kur n ra jokio pono ²⁴.

²¹ Ten pat.

²² Ten pat.

²³ Ten pat.

²⁴ K. Doveika, *Kristijonas Donelaitis*, Vilnius 1963, 35 psl.

B damas ištikimas Pr sijos karaliaus pavaldinys, Donelaitis smerk vokiškos valdžios pareig nus d l neteisybi ir galios piktnaudojimo beteisi baudžiaunink ir kinink papiktinimui. Bet jis pagirdavo gerus ir religingus « amtsmonus », pas juos apsilankydavo taip pat, kaip pas pavyzdinguosius kaimie ius ir pastorius.

Jis m go mokslais ir menais besidomin ius asmenis, jiems skaitydavo savo k rybos, savo sve ius stengdavosi padoriai užimti, v Mano temperamentas, žinoma, buvo linksmas, — rašo Donelaitis. — Aš gal jau dainuoti ir skambinti savo fortepionu ir klavesinu, bet grodamas ir dainuodamas buvau moralus ir kreipiau d mes savo sve ius, kad gal iau b ti jiems naudingas »²⁵.

Donelai io moralin idealizm atskleidžia dar kart jo užrašas, pastatydinus nam pastori našl ms. Savo ir žmonos vardu kalb damas, jis savo pastabas baigia šitokiu sakiniu: «Dievas teb na mums liudininku, kad mes per vis savo gyvenim steng m s kiekvienam tarnauti; teb na šie namai draugišku patarnavimu ir po m s mirties »²⁶. L. Gineitis, žinoma, šios citatos neduoda.

Bet jis teisingai nurodo, kad K. Donelaitis buvo lietuvis patriotas. Lietuviškus pamokslus, palyginus su vokiškais, jis sakydavo meistriškai (*mit vorzüglicher Fertigkeit*)²⁷. Savo p diniui, kuris po Donelai io mirties tur jo užimti pastoriaus viet Tolminkiemyje, poetas patar savo s nus išmokyti gerai lietuviškai; jis džiaug si su kuo nors gal damas « švebeldžiuoti lietuviškai » ir Lietuv girti. Laiške savo jaunam draugui pastoriui G. Jordanui dav šitok patarim : « Neužmiršti lietuvi kalbos vokiškame krašte ; taip pat jokio paaukštinimo vokiškame krašte nepriimti »²⁸. Ger lietuvi šiais laikais reta. Tai patrioto žodžiai.

Iš negausi laišk ir iš Donelai io užraš susidaro šitoks m s poeto asmenyb s vaizdas : Donelaitis buvo gyvo ir jautraus, choleriško temperamento, kur steng si apvaldyti stiprios valios pastangomis. Draugiškas ir švelnus su geraisiais ir nuskriaustaisiais, jis buvo griežtas valdžios piktnaudžiotojams, savanaužiams pastoriams ir pasileidusiems kaimie iams. Jis myl jo teisyb , buvo giliai religingas, širdimi ir darbais myl jo Krist , bendruomen , žmones, t vyn , tarnaudamas jiems pagal savo išgales ir nor damas jiems dar b ti naudingas po savo mirties. Šitokia galinga, idealus nukreipta Donelai io asmenyb negal jo b ti kitokia n poetin je k ryboje.

²⁵ K. Donelaitis, *Rankraš iai*, Fotogratinis leidinys.

²⁶ Ten pat.

²⁷ L. Gineitis, *Kristijonas Donelaitis* ir jo epocha, 205 psl.

²⁸ Ten pat, 201 psl.

Tod l tiek savo pasak iomis, tiek savo *Met* poema Donelaitis nor jo b ti naudingas b rams, j tarnams ir laisviems kininkams, kurie jo pamoksl klaus , ir amtsmonams, amtsrotams bei j patai- k nams, kurie jo pamoksl Tolminkiemio bažnyt l je tikriausiai neklaus ; bet jis nor jo pamokyti visus poetiniais vaizdais ir po- sakiais. Tai jam leido švie iamojo mažiaus didaktiniai polinkiai. Bet ir ne tik jie : daugiau ar mažiau panašiai elg si vis amži iškilieji Europos rašytojai, kurie savo k riniais nor jo paliudyti ties ir g r .

Tod l be reikalo L. Gineitis labai kruopš iai ieškojo knyginį Donelai io kv p j . Ne klasikai, ne pseudoklasikai racionalistai ir ne romantik pradininkai kv p m s poetui *Metus*, bet paties Donelai io religin s ir dorovin s id jos, jo pedagoginis uolumas, jo beveik pranašiskas žvilgsnis, jo asmeniškias patyrimas, jo aplin- kos gyvenimas Pr s Lietuvoje. Juk kelios jo poemos temos yra tos pa ios, kokias galima rasti Donelai io užrašuose metrik knygoje ir keliuose išlikusiuose laiškuose. Ten gl di tem versm j o *Metams*.

« Met » poemos tematika ik veik j ai

Kai kuri knyginį Donelai io poemos tem galima rasti psal- m se, Biblijoje ir A. Schimmelpfenigio eiliuotame vade lietuviškam Biblijos 1755 met vertimui. L. Gineitis be reikalo abejoja, ar skait Donelaitis an Scbimmelpfennigio vad . Tikrai reikt nustebti, jei Donelaitis jo neb t skait s. Ir kaip gal jo neskaityti, kai jis tik- riausiai t vertim vartojo per kiekvienas pamaldas bažny ioje? To vertimo vade yra tokia tema, kuri atrodo lyg b t paimta iš Donelai io *Met* . Pagal L. Ginei io duot citat ji šitaip skamba :

Rods tulasis wok tis
 diddey passiput sis,
 pastattydamas zubus,
 niekina Lietuvninkus,
 tar: kas yr' Lietuvninkas ?
 ar Dievs ir jos bij s ?
 tod l jie taip neverti,
 vos per Kiaul laikomi ²⁹.

Šitokia tema K. Donelai io *Metuose* taip dažnai kartojama, kad nereikia n poemos citat : ten lietuviš b r -baudžiaunink visi *

²² Cituota iš L. Ginei io ; Ten pat, 151 psl.

(amtsrotai, vakmistrai, ši tarnai, vokie iai, pranc zpalaikiai, šveisteriai-šveicarai) laiko drimeliu arba kiaule.

Kita tema, kuri *Met* poemoje kartoja keli veik jai yra žmoni lygyb s ir nelygyb s problema. XVIII amž. ji buvo labai aktuali ne tik Donelai iui ir b rams-lietuvninkams, bet visoje Europoje. Pranc zijoje j iš k l Donelai io amžininkas J. J. Rousseau apie 1755 m., bet pranc z šviesuomen J. J. Rousseau mintimis ne iš karto susidom jo. Lietuvoje t problem iš k l Donelaitis. Jo *Met* veik jas Bužas taria :

Žinom juk visi, kaip mes nuoginteli gemam,
 Taip didžiausias pons, kaip mes, vyžoti nabagai [...]
 B rui taip, kaip ponai iui, kad susiderkia,
 Reik su marškonio sklypu pasturgal šluostyt[...]
 Pon dar nei viens su kardu negim sviete,
 O tarp b r v l nei viens sav n'atneš žagr³⁰.

Panašiai kaip Bužas galvodamas, Priškus žmoni gamtin s lygyb s id j papildo šitokiu vaizdu :

Žinom juk, kaip vaikes iai savo vasar šven ia.
 Poniški vaikai su b riškais susis d ,
 Kartais broliškai purvus krapštydami žiopso ;
 Ir taip viens, kaip kits, niekus be razumo pl sta³¹.

Tik gamtin s lygyb s ir visuomenin s nelygyb s problem Donelaitis ne iš J. J. Bousseau pasiskolino, nes j išsprend kitaip. J. J. Bousseau pasak , kad žmoni nelygyb kilusi iš nuosavyb s. Bet tai buvo negilus sprendimas, nes gyvenimo praktika rodo, kad nuosavyb s panaikinimas dar nepašalina nelygyb s.

Donelaitis ši nelygyb s problem paži r jo giliau ir krikš ioniškai. Pagal jo krikš ionišk tik jim nelygyb s ir kitokie vargai yra gimtosios nuod m s pas ka. Ir pati nelygyb n ra tokia bloga kaip neteisyb . Nelygyb susieta su skirtingomis funkcijomis ir pareigomis visuomenei, kuriai reikia dirban i j ir valdan i j . Tod l abeji teisingai ir gerai turi atlikti savo luomo pareigas. Kai j neatlieka, arba blogai atlieka, abeji nusikalsta. Abeji už tai tur s atsakyti prieš to paties Dievo teism . Tik laisvieji ponai, valdžios žmon s dažnai yra kaltesni, nes jiems galia duota vykdyti teisingum , prieš kur jie dažniau nusikalsta. Tod l Selmas ir klausia :

³⁰ *Metai*, 115-116 psl.; *Rudenio g ryb s* (tuoj po vidurio).

³¹ *Metai*, 27 psl.; *Pavasario linksmyb s* (ties viduriu).

Kas tav liep vargdien nuli dus spardyt
 Ir pasidžiaugt d l to, kad jis vaitoja dejuodama ?
 Dievs ant sosto prakilnaus tau paliep s stis
 Ir piktus koravot bei baust tav dav šobl ;
 Bet teisiuosius kirst ir durt tav nedav vali .
 Taigi dabokis, aštr kard savo pakeldams,
 Kad n' žleistumei tav klausant nabag l ³².

Nors tu nebetiki, esi bedievis, galvoja Selmas, bet tave visur Dievas mato ir «kart jis atidengs tavo vis raspust » (nedorybes, pasileidim). Žinodamas, kad ir geriausi žmon s nepaj gs išnaikinti neteisybi ir kitokio pikto, Donelai io Pri kus b rus persp ja prieš ponus nemaištauti, nes :

Dumpl s yr naudings daikts kamin p sti,
 Bet prieš v jus p st dar jos niekada neder jo
 Ir debesi greit žingsnius sustabdyt negal jo ³³.

O išmintingasis Selmas primena Dievo vali ir tvark pasauly :

Juk be Dievo sviete nieks negal nusiduoti.
 Ponai žem s šios negal be jo ponavoti,
 O mes b rai v l be jo negalime vargti ³⁴.

Ta iau priekaištauti ponams d l neteisybi Donelaitis b rams pla iai leidžia. Jo Bužas sako :

Rods, yr daug žiopli , kurie nabag l b r
 Iš nelabos širdies per paik drimel laiko,
 O štai, patys juk daugsyk, kaip drimeliai, elgias.
 Kas tokiems išdyk liams gardžiai pasivalgyt
 Ir prisisiurbt saldžiai pelnyt reikal kožn ,
 Kas dirvas užart , s t bei nuvalyt ,
 Kas gr delius iškult ir parduot nuvažiuot ,
 Kad nei Lauro, nei dosningo Krizo neb t ? ³⁵

Donelaitis iš Šventojo Kašto žino ir tiki, kad paniekinimai, skriaudod, neteisyb s, darbai ir kitokie vargai yra gimtosios nuod m s pasekm . Savo poemos pradžioje pasveikin s pavasario pabudim , pavaizduodamas paukš ius, Donelaitis jau veda išdyk li žmoni

³² *Metai*, 166 psl.; *Žiemos r pes iai* (pabaigoje).

³³ *Metai*, 162 psl.; *Žiemos r pes iai* (po vidurio).

³⁴ *Metai*, 166 psl.; *Žiemos r pes iai* (pabaig).

³⁵ *Metai*, 116 psl.; *Rudenio g ryb s* (po vidurio).

varg motyv . Pavasario kriv l je sukviestiems b rams Pri kus
pirmiausia pradeda aiškinti gimt j lygyb ir visuotin varg
Jis taria :

Taigi matai, taip paukš iams, taip ir mums pasidaro ;
Irgi be vargo b t negal nei viens šiame sviete ³⁶.

Papasakoj s apie žmoni vargus nuo j lopšio, Pri kus prieina
prie metafizin s vargo lygyb s per pirmuosius t vus, tardamas :

Ak, Adom, tu, pirms žmogau išdykusio svieto,
Tu su savo Ieva, sode pavasar šv sdams
Ir g rybes uždraustas slaptai paragaudams,
Sav ir mums, nabag liams, daug pridarei vargeli .
Dievs, tave kolidamas ir žem vis prakeikdams,
D l raspustos tos iš rojaus išmet laukan
Ir su r pes iais tavo duon paliep valgyt ³⁷.

Tik po Adomo — vis žmoni t vo — varg epizodo seni nas
Pri kus pradeda kalb ti apie baudžiavos pavasarinius darbus.
Šitie darbai ir vargai kaip Adomo nuod m s palikimas eina per visas
keturias *Met* poemos giesmes. Tarp j siterpdamos lygyb s-nely-
gyb s, bedievyb s, neteisyb s, skriaud ir Dievo valios temos be
Adomo nuod m s motyvo b t nepagr stos ir id jiškai nesusietos.
Taigi, turint galvoje Donelai io nuošird tik jim , Adomo varg
epizodas *Pavasario linksmyb se* yra pagrindinis, nors L Gineitis
priešingai manyt ir j laikyt nenuosekliai prilipdytu ³⁸ . Ontologin
žmoni lygyb Dievo akyse ir kasdienin nelygyb žmoni pareigose
bei konkre iuose varguose Donelai io taip stipriai išgyventa, kad ji
pomoje visk sujungia vienyb n, neišskiriant n gamtos. Antai,
vaizduodamas žiem , Donelaitis rašo:

Ten pusnynai su baltais kalnais pasidar ,
Ir žiema sav žiemiškas kvietkas nusipyn .
Tik dyvai ži r t, kaip barzdoti pušynai
Su savo kuodais garbanuotais visur pasirodo
Ir, nei puderuoti ponai iai, stov sir m .
Bet kiti nuogi žagarai tarp j pasilenk ,
B riškai po stogais j stov dami, dreba
Ir raudodami kloniojas, kad švilpina v jai ³⁹.

³⁶⁸ *Metai*, 29 psl.; *Pavasario linksmyb s* (ties viduriu).

³⁷ *Metai*, 30 psl.; *Pavasario linksmyb s* (tuojau po vidurio).

³⁸ L. Gineitis, *Kristijonas Donelaitis ir jo epocha*, 258 psl.

³⁹ *Metai*, 142-143 psl.; *Žiemos r pes tai* (pradžioje).

Pri j s prie žv ri ir paukš i žiem ir lygindamas ši vargus su žmon i r pes iais, Donelaitis v l randa nelygyb . Žiem žmon s gali šiltomis skrandomis apsilvilti, prie šilto kakalio pasišildyti, šiltos sriubos pasr bti, o paukšteli namai miške visada šalti ir j drabužis pasilieka toks pat kaip vasar . D l to Donelaitis prabyla graudžiai lyriškai:

Ak, j s, vargdien liai, j s, nuogi nabag liai,
Ar b t šilts, ar šalts, ar kits koks divynas oras,
R bais vis vienais ir tais pa iais užsidengiat ⁴⁰.

ia Donelai io užuojauta gamtos gyviam s beveik tokia pat kaip vargdien liams ir « nabag liams » b rams. Vieni ir antri ken ia varg d l Dievo bausm s už Adomo nuod m . Jos vis pasekmi niekas visai nepašalins. Tod l reikia sutikti su Dievo valia, pasikakinti, kaip moko paukš iai, ir už gaut ger Dievui d koti. Donelaitis *Žiemos r pes ius* ir vis savo poem baigia malda dangiš k T tut ir jo laiminan i rankel . Šita malda yra žmogaus atsiliepinimas paukš i balsus, kuriais jie pavasar garbino Diev .

Nei L. Gineitis, nei kai kurie kiti K. Donelai io tyrin tojai nekreipia d mesio paukš i giesmes *Pavasario linksmyb se*. Tuo tarpu šis epizodas yra pirmos svarbos Donelai io poemos prasmei. Nors ne vienas paukš i iš žiemos parsineš lopyt kuod , ta iau jie visi linksmi. Parskrid gandrai, sulop savo nam ir varli bei rup ži paragav ,

Dievui iš širdies viernai d kavoj o ...
Geguž s ir strazdai, sumišai lakstydami, žaid
Ir Sutvertoji, linksmi rykaudami, gyr ^{40 41}.

Nors atrodo, kad gervin s padang je dejuoja, bet iš tikr j :

Ne! Jis nor pamokint, kaip Dievo didi galyb
Ir paukšteli balsuos yr didiai stebuklinga.
Žvirbliai su vaikais, žodžius gird dami tokius:
«Rods », tar , « m s gimin taipjau vis šlovina Diev ».
Bet lakštingala, dar ikšiol pasisl pus [...]
Sav viena, tamsoj bud dama, garbina Diev ⁴².

⁴⁰ *Metai*, 144 psl.; *Žiemos r pes iai* (pradžioje).

⁴¹ *Metai*, 14-15 psl. ; *Pavasario linksmyb s* (pradžioje).

⁴² *Metai*, 15 psl.; *Pavasario linksmyb s* (pradžioje).

Šitaip poemoje pavaizduoti pavieniai giesmininkai, nuo kuri nenori atsilikti n žvirbliai. Vienas storai, kitas plonai iulb ti mok - damas, vienas padang je skraidydams, kitas ant šak šokin damas, bet visi jie savo giesm skiria ne saulei, kuri juos pažadino, bet Dievui. Saul Donelai io sampratoje t ra tik Dievo tarnait , kuri pabudino sviet , o jo paukš iai tegarbina tik savo K r j . Tas paukš i choras po pavasario pabudimo yra gamtos himnas Dievui, lyg tolimas prarastoj rojaus prisiminimas, bet pirmoje eil je Dievo apvaizda pasitikin i ir d king paukš i himnas.

Po vis pavasario, vasaros ir rudens darb , varg ir linksmybi žiem atsiliepia d kingais žodžiais žmogus. Tai išmintingojo Selmo malda dangišk T tut :

O tu, miels Dieve, tu, dangiškas gerad jil!
 Tu pirm amži , kai mes dar d mot negal jom,
 Jau išmislijai, kaip kart mes prasid sim
 Ir ko mums reik s, kad švies ši pamatysim [...]

Tu mus išlaikei per vis prašokus met ,
 Tu dar ir toliaus mus išlaikyti gal si⁴³.

Tai esminiai žodžiai Selmo dvilyp je maldoje, kurioje jis dar kart veda paralel taip gamtos, paukš i ir žmoni gyvenimo. Ta malda — tai žmogiškas Dievo garbinimo akordas, kuris papildo paukš i garbinimo giesmes pavasar .

Taigi, paukš i himnas Dievui *Met* poemos pradžioje ir malda jos pabaigoje drauge su Adomo ir Ievos pirm ja nuod me, kaip vis žmogišk varg ir darb pradžia, pabr žia Donelai io poemos id jin prasm — pagarbinti Diev nupuolusi žmoni , ypa lietuvnink b r , darbais ir vargais bei juos pamokyti.

Gali L. Ginei iui nepatikti pirmosios nuod m s pasekmi primi- nimas ir gili pagarba Dievo valiai *Metuose*, ta iau nevalia nesiskai- tyti su Donelai io duotais faktais jo poemoje, juos neigti ir tuo poemos prasm iškreipti, nuolat tvirtinant, kad, vaizduodamas baudžiaunink darbus ir vokišk pon neteisybes, poetas stov jo liaudin se pozicijose. T darb ir neteisybi jo poemoje yra, bet n ra liaudiškai luomini pozicij , nes poetas savo veik jus, j darbus, nelaimes ir ydas, linksmybes ir dorybes ži r jo bekom- promisin s krikš ionyb s žvilgsniu. Kitaip tariant, Donelaitis stov jo aukš iau luom , vienodai plakdamas vis nuod mes ir ydas ir gir-

⁴³ *Metai*, 173-174 ir 176 psl.; *Žiemos r pes iai* (pabaigoje).

damas gerus darbus vis tiek, ar jie buvo lietuvi baudžiaunink , ar pon vokie i , ar j tarn , ar kolonist .

Donelai io balsas pon amtsrot ir j artimiausi tarn atžvilgiu yra r stesnis, nes jie savo gali ir laisv piktnaudžiavo, taigi labiau nusikalto negu beteisiai ir nelaisvi b rai, kurie buvo reikalingi didesn s meil s ir užuojautos. Ta iau ir vienuose ir antruose poetas mato ger žmoni . Analizuodami jo poem ir skai iudami jos veik jus, ger bei blog pon ir b r randame maždaug vienod proporcij su persvara neigiamuosius. Tarp vokie i pon Donelaitis savo poemoje pavaizduoja vien ger , malon , r pesting , neseniai mirus amtsrot , o antr žiaur šykštuol , tur b t smark j Kaspar , kurs dažniau minimas poemoje. Prie šio neigiamajo dar prisideda anoniminis epizodas apie dvaro pon pietus, d l kuri susivemia ir pl stasi Pri kus.

Tarp lietuvi baudžiaunink neigiamai yra nutapyti Slunkius, Plau i nas, Pel da ir Do ys, o teigiamai — Pri kus, Selmas, Lauras. Vidur tarp teigiam j ir neigiam j užima Enskys ir Krizas. Prie pon kategorijos galima priskirti du keik nus vakmistrus, o prie b r — du pasip tusius, ponus vaidinan ius tarnus, tokius kaip Milkus, kuris pono batus tevalo, bet ponai io skiautur rodo, niekina b rus, nors neseniai buvo ut lius piemuo, nesuskait s penki kiauli . Taigi, iš veik j teigiam ir neigiam charakteristik nematyti Donelai io liaudini pozicij , kokias sugalvoja L. Gineitis, nes poetas nori b ti objektyvus ir teisingas. Tai matyti jo paži rose kolonistus svetimtauius. Leisdamas b rams pl stis prieš at j nus, poetas vis d lto pataria lietuvinink ms imti pavyzd iš vokie i kaimo šeimininki , kurios anksti sudarin ja gryb ir riešut atsargas žiemai.

Kad feodalin santvarka Donelai iui neatrod vis varg ir blogybi šaltiniu, kaip nor t istorinio materializmo adeptai, gerai matyti *Pavasario linksmyb se* iš erelio sueigos su paukšiais. š epizod tyrin tojai mažai kreipia d mesio, nors jis reikšmingai pailiustruoja poeto paži r luomus. Kaip žinia, erelis yra pl šrus, bet paukš i ndr sko, o Donelai io vaizduot je juos net globoja, r - pinasi j gerove, tyrin damas, ar per žiem kas nors paukš i nenu-skriaud . Taigi erelis yra alegorija karališkos valdžios, geros valdžios, kokios Donelaitis nor t žmon ms. Deja, Adomo gimin je vyrauja nuod m s, d l kuri ken ia net paukš iai. Tai paaiškina «viežly-basis» gandras, kuris atstovauja tarpin grand hierarchizuotoje visuomen je, tarp erelio valdžios ir smulki paukš i -pavaldini . Gandras išaiškina ereliui, kad kiekvienas paukštis ir kitoks gamtos gyvis turi Dievo nustatyt gyvenimo b d bei maist ir tuo pasikakina. Nors paukš i pasulyje taip pat pasitaiko pl šik , ta iau

tai maža blogyb , palyginus su pikt žmoni skriaudomis. Taigi Donelaitis prieš paukš i visuomen , kuri laikosi Dievo d sni , pastato žmones, kurie nuo Adomo laik Dievo statym nenori paisyti, išskyrus mažum .

Bet, kaip žmoni organizuotoje visuomen je aukš iausias narys yra karalius, taip paukš i tarpe — erelis. *Metuose* jis — b tina ir teigiama feodalin s santvarkos virš n , kuri labiausiai neigia L. Ginei io sugalvot sovietini intencij mit apie K. Donelai io neva liaudiškas pozicijas, vertinant Pr sijos gyvenim poemoje. Jei poetas iš tikr j b t stov j s tokiose pozicijose, jis b t tur j s arba nieko nerašyti apie erel , nes šitoks Lietuvoje retas paukštis netur jo nieko bendro su b r gyvenimu ir darbais, arba b t tur j s j vertinti neigiamai, nes tas paukštis pl šrus. Ta iau K. Donelaitis apie j *Metuose* rašo teigiamai, nes erelis reiškia karališk valdži , kuriai poetas neturi jokio priekaišto. Be to, erelis — Pr s karalyst s emblema-berbas. J pagerbti poetas, gal b t, jaut vieš pareig , nes jis pats buvo viena grandeli Pr sijos feodalin je hierarchijoje su jos virš ne karaliumi-ereliu.

Ta iau L. Gineitis teisingai pasteb jo, kad tarp žmogišk veik j Donelai io *Metuose* centrin viet užima šulcas-seni nas Pri kus. Per visas keturias poemos giesmes jo gyvenimas iš tikro vispusiškiau atsiskleidžia negu kit b r ir pon . Tik nesuprantama, kod l L. Gineitis nenori matyti Pri kuje paties poeto simbol . Net be didel s analiz s galima pasteb ti, kad Donelai io socialin situacija labai analogiška Pri kaus stoviui. D l jo takto ir stropumo šis baudžiauninkas dvaro valdžios buvo paskirtas kaimo seni nu priži r ti baudžiavini sakym vykdym . Taigi Pri kus, kaip anas protingasis gandras, yra tarpin grandis tarp sakan io karaliaus dvaro ir tarp klausan io b riško kaimo. Jis vykdo kiškus sakymus,, nors jam pa iam ir b rams jie b t nemalon s.

Donelai io socialin situacija buvo analogiška, tik aukštesn je pakopoje. Nors jis buvo kil s iš laisv j kinink , bet jo parapie iai b rai jam buvo artimesni negu vokiškos valdžios aristokratai. Ta iau, kaip dvasininkas liuteron bažny ioje jis buvo susij s su dvasine ir pasaulietine Pr s valdžia, kaip Pri kus su dvaru. Donelaitis tur jo savo parapie iams aiškinti valdžios potvarkius ir juos vykdyti, kartais pats tuos potvarkius išversdamas lietuvi kalb . Jis, žinoma, gal jo vokiškai valdžiai pataikauti ir laim ti privilegij . Bet Donelaitis nor jo pasilikti ištikimas savo pietistiniams principams, ver iau užsiimti vairiais rank darbais, kovoti d l teisyb s prieš dvar , negu laim ti valdžios maloni , gal išskyrus pagarb , karaliui-ereliui.

Bet kuo baig si Donelai io ir Pri kaus tarnyba hierarchin s visuomen s tarpin je grandyje? Už tai, kad stigo vieno šilingo pinig už baudžiaunink Karaliau iuje parduotus javus, d k s šykštuolis amtsrotas taip sumušdino sen j ištikim j Pri k , kad šis «vos tris dienas sulauk s, numir b džius ». Argi nepanašiai atsitiko su Donelai iu ? Š ištikim Pr s karaliaus pavaldin amtsrotai nor jo nuskriausti, atimdami dal bažnytini žemi . Po ilgo bylin jimosi valdžios atstovai buvo užtikrin , kad žem nebus lie iama. Ta iau pakop s amtsmano post , T. Bugys 1775 metais atnaujino sen j byl , d l kurios Donelaitis buvo prisigriauš s, kad duoda blog pavyzd parapie iams. Argi toji tautinio renegato T. Rugio atnaujinta byla pastoriui Donelai iui, senam ištikimam bažny ios ir teisyb s tarnui, nebuvo didelis moralinis sm gis, panašus seni no Pri kaus sumušim , pasibaigus ištikimojo tarno mirtimi ? Nors skirtingose plotm se, bet tiedu sm giai panaš s. L. Gineitis teisingai pabr žia sm gio kartum Donelai iui. Tai buvo nuod mingojo pasaulio kart s atpildai už abiej ger tarnyb .

Tod l Donelaitis ir baigia Pri kaus mirties bei baudžiaunink nuplakimo epizod skausmingu atod siu :

Tai, broleliai! tai visa šio svieto malon !⁴⁴

Kadangi Pri kus yra paties Donelai io simbolinis atstovas, poetas to seni no l pas ir sudeda daug savo vairopos išminties. Tod l prieš baudžiaviškus pavasario darbus Pri kus pradeda kalb apie prigimt žmoni lygyb ir vargus, kurie tenka pasauliui d l Dievo bausm s už Adomo maišting j nuod m . Pri kaus pasipiktinimas švie iamojo amžiaus palaidumu, kuris per pon pavyzdžius demoralizuoja lietuvi kaimie ius, yra paties Donelai io pasipiktinimas :

Ak tu, šventa Dieve! koki gi gady n sulauk m.
Ak, kokios tamsyb s jau apjekino sviet !
Pons ir tarnas jo peklon tik b ga ir b ga.
Diev viens nieku laikydama, juokiasi šelmis,
O kitsai, kad jam tikt , niekina Diev .
T ls, kruopas nedarytas ir vos pasukas sdams,
Po varg našta kasdien vaitoja pakump s ;
O dar ir toksai ut lius juokiasi Dievui!
Skundžias neprietelius, kad ponai vargina sviet
Ir kad b rams jie paskutin lašina krauj ;
O ta iaus linksmai nusipešt kar iam b ga,
Taip, kad paned lyj dar krapšto kruvin snuk ⁴⁵.

⁴⁴ *Metai*, 165 psl.; *Žiemos r pes iai* (po vidurio).

⁴⁵ *Metai*, 149 psl.; *Žiemos r pes iai* (ties pradžia).

Pri kaus kiški pamokymai baudžiauninkams yra paties Done-
lai io patarimai. Pri kaus pasiskundimas apie greit prab gusi ,
jaunyst , apie sudilim tarnyboje per trylika met , apie tos tarnybos
sunkenybes, derinant ned kingo dvaro ir besišaipan io kaimo b r
interesus, yra paties Donelai io nuotaikos ir mintys, sužym tos jo
užrašuose. Jo situacija buvo analogiška Pri kaus pergyvenimams.

Ta iau b damas paties poeto atstovu ir simboliu, Pri kus *Met*
poemoje viso Donelai io neišsemia, nes simbolis niekada neišreiškia
pilnai to, k jis simbolizuoja. Nors galima jausti, kad poetas m gsta
savo Pri k , bet jis taip pat bekompromisin s krikš ionyb s Donelai-
iui šiek tiek nepatinka, kaip idealisto Donelai io s žin priekaiš-
tavo d l jo paties kai kuri praktišk poelgi , d l kuri jis teisinosi
ir apgailestavo net metrik knygoje.

Donelai iui tikriausiai nepatinka Pri kaus dumpl s, nenorin ios
p sti prieš v j . Tai oportunitizmas, konformizmas, nusilenkimas
pasaulio blogyb ms, kurias pagal šv. Pauliaus paraginim reikia
naikinti panašiai, kaip kenksmingus vabzdžius naikina Donelai io
lakštut , arba piktus šliužus bei varles — jo protingasis gandras.
Bet iš gyvenimo praktikos ir iš Apreiškimo Donelaitis žino, kad
Pri kaus dumpl mis neišp si vis blogybi iš pasaulio. Bet jo tem-
peramentas ir pranašiškas uolumas yra toks, kad Donelaitis vis tiek
nor t dumpl mis p sti prieš v jus. Deja, jo Pri kus tam priešta-
rauja. Tod l poetas savo intimiausius norus ir mintis paveda Selmui.

Tarp Selmo ir Pri kaus n ra esminio skirtumo, nes jie abu yra
tarp « viežlyb j » Donelai io « gaspadori ». Tarp j dviej t ra tik
laispnio skirtumai. Pri kus savo dumpl mis tenori p sti pe i ,
o Selmas nor t p sti net prieš v jus, nors ir be pasekmi Pri kus
— padorus, tvarkingas, tikintis, bet Selmas dar padoresnis, tvarkin-
gnis, pamaldesnis :

Selmo namus, kad kartais juos lankyt užsigeisi,
Lygiai kaip bažny i koki , rasi r dytus.
Stalas jo, nei šventis altorius, tav pasirodys,
Ant kurio knygel s šventos guli pad tos ;
Kad jis pats ar jo gražiai mokinti vaikeliai,
Daug prisidirb bei visur viernai tri sin j ,
Tuo su giesm ms saldžioms linksmiai pasidžiaugt
Ir vargus šio amžio sau lengvus padaryt ⁴⁶.

Donelai iui Selmas yra pagirtinas « gaspadorius», nes vykdo
Dievo vali , kaip dera krikš ionims. Nors poetas to nepasako, bet

⁴⁶ *Metai*, 88 psl.; *Vasaros darbai* (pabaigoje).

Selmas yra tikriausiai pietistas, lietuvi surinkimininkas, krikštoniškos, lietuviškos kaimo išminties Saliamonas. Todėl niekas geriau nesupranta rank darb vert s kaip Selmas, nes darbas yra Adomo palikimas bei Dievo valios vykdymas. Ne Pri kus, bet Selmas už Donelait sugieda Lietuvos moterims darbo himn :

Jums garb , kad vindas j s , sukriai besisukdama,
 Pakul bei lin kuodel nupeša greitai.
 Jums garb , kad stakl s prieš pavasar trinka,
 Ir šaudykl su šeiva šokin dama tarška.
 Jums garb , kad audekl liai j s nuausti
 Ant marg lauk , kaip sniegs pavasario, blizga ⁴⁷.

Nors Pri kus daug ko pamoko b rus, bet vaik aukl jimu, mokymu, mokykl lankymu Selmas labiausiai susir pin s. Jis baraneišman lius b rus, kurie vaidijasi su mokytojais dėl to, kad šie neklauzadoms «kartais iš b dos per subin drožia », o patys t vai savo vaikus glupus «peklai ant garb s juos užaugint pažad jo». Joks kitas *Met* veik jas nepergyvena taip skaudžiai racionalistini id j , laisvamanyb s moksl , atitinkamos dorov s bei palaid pa-pro i sibrovimo Lietuv , kaip Selmas, sakydamas :

Ak, broleliai! ak, išbuskim irgi pajuskim,
 Kaip visur išsižioj peklos plyšta bedugnai,
 Ir kaip pekliškas razbaininks m s godyn
 Su savo mokslais velniškais sud kina vis .
 Vogt, klastuot, išpl št ir su gvoltu pasisavint,
 Šelmystes pramanyt, kekšaut bei Diev paniekint
 Ir, kas dar daugiaus yra pramoni , pramanyti,
 Tai visa viera baisingos m s godyn s ⁴⁸.

Tai Donelai io mintys, perkeltos iš jo užraš ir ia, poemoje, Selmo išryškintos. Nepaj gdamas p sti prieš visus švie iamajo amžiaus v jus, pietistas Donelaitis nori nuo j apsaugoti bent lie-tuvininkus ir Lietuv . Tod l jis leidžia Selmui kreiptis :

Mes, lietuvninkai, pirm to nepažindami sviet ,
 Dingojom vis, kad tik šveisteris ir pranc zas
 Žmones su svetimais savo mokslais moka supainiot,
 Ir kad vokie iai tik vogt ir keikt nesig di.

⁴⁷ *Metai*, 44 psl.; *Pavasario linksmyb s* (pabaigoje).

⁴⁸ *Metai*, 136 psl.; *Rudenio g ryb s* (pabaig).

O štai, tarp lietuvnink taip jau nusiduoda,
 Kad lietuviškas t l s mirdas irgi bedievis
 Lietuvai ir lietuvninkams mums g d padaro.
 Ak, lietuvninkai, širdingi mano broleliai!
 Ben nesilyginkim akliems šio svieto bedieviams
 Ir n'atbokim, kad mus ži r dami bloznai
 Šypsos ir, gl pus štukius pramanydami, juokias⁴⁹.

Šiuose Selmo žodžiuose skamba paties Donelai io meil lietuvninkams ir jo pranašiškas uolumas jiems apsaugoti nuo sugedimo.

Selmas ir Pri kus yra priešingi perd tam valgymui ir g rimui, kurie sigali tarp lietuvi d l svetim pavyzdži . Pri kus piktinasi dvaro pon egzotiška virtuve ir j pietumis be pagarbos Dievui. Selmas apie pon valgius ir g rimus nedaug teišmano. Jam labiau r pi, kad lietuviai kaimie iai nesekt pon ir kolonist pavyzdžiais, kad jie išlaikyt krikš ioniškus savo papro ius ir pamaldum . Reikšdamas Donelai io mintis, jis r stauja prieš bedievius, girtuoklius, mušeikas, keik nus dažnai religiniais terminais. Jis *Met* poemoje ištaria gars posak : «Jau perdaug yr sviete bedievi , ant kuri liežuvio vis velniai šokin ja»⁵⁰.

Kaip visi Donelai io « viežlybieji gaspadoriai», Pri kus ir Selmas yra patriotai. Jiedu apgailestauja anas barzdotas gadynes, kada lietuvninkai nebuvo susimaiš su vokie iais, kada lietuvninkai ir lietuvnink s n kiek vokiškai nemok jo ir laik si sav tradicij . Ta iau vis patriotiškiausias yra Selmas. Jis labiausiai piktinasi d l kolonist arogancijos ir paniekos lietuviams. Bet jis taip pat labiausiai džiaugiasi, kai svetimieji š-t gero randa lietuviuose, kartais pagiria Lietuv arba pasisavina jos papro i . Tada senojo « viežlybojo gaspadoriaus » širdis nebeišlaiko, ir Selmas prabyla :

Žinot juk visi, kaip kožnas Lietuv giria
 Ir kaip daug svetim žmoni , kad mus pamatyt ,
 Iš vis kamp šio svieto jau susib go.
 Ne tik vokie iai visoki mus paži r ti,
 Bet ir daug pranc z mus myl t susirinko;
 Taip, kad ir lietuviškai kalb dami valgo
 Ir jau r bus m s, kaip mes, vilk ti pagavo ;
 Tik marg margini dar nešioti nedr sta⁵¹.

Selmui atrodo, kad net jau iai, žalis su dvyliu, nori lietuviškai prakalb ti, d kodami už prid t pašaro pluošt . Tai, be abejo, vie-

⁴⁹ *Metai*, 137 psl.; *Rudenio g ryb s*(pabaigoje).

⁵⁰ *Metai*, 55 psl.; *Vasaros darbai*(ties pradžia).

⁵¹ *Metai*, 150 psl.; *Žiemos r pes iai*(prieš pus jant).

nas Donelai io hiperbolini posaki id jai pabr žti. Bet, rodydamas savo Selm religingiausių, doriausių ir patriotiškiausių žmogumi, m s poetas nori pasakyti, kad t vyn s meil pareina nuo religini bei moralini vertybi ir jomis pagr st tradicij .

Paties Donelai io sitikinim *Met* poemoje dar pasako Lauras ir Krizas. Šio pastarojo priekaištai tarnams tikriausiai yra Donelai- io persp jimai kinink tarnautojams, nors tai pat Kriz pastato abejotin švies . Jo sunki ir darbšti jaunyst bus padariusi j šykštuoliu. O toki Donelaitis nem go. Antra vertus, Krizo pavard poetas neretai pavartoja vietoje b ro bendrinio vardo.

Greta žmogišk j veik j *Met* poemoje Donelai io idealams ir id joms dar atstovauja gandas ir lakštingala. Pirmiausia gandas pasirodo linksmas, kad iš svetur sugr žo. Savo «gaspadin s » meilingai pasveikintas, jis tuoj pradeda taisyti savo nam -lisd , o tik paskui skrenda varli ir rup ži gaudyti maistui. Šitoks gandas Donelai iui patinka. Jis darbštus ir dar naikina tokius gyvius, kurie žmon ms kyr s arba kenksmingi. Bet gandas, kuris tokiu nemielu maistu pasikakina, gali b ti pavyzdys žmon ms, tarp kuri jis gyvena ir kuriuos gerai paž sta. Tod l paukš i sueigoje gandas vis paukš i vardu atsako erelio klausim , paaiškindamas, kad visi paukš iai pasitiki Dievu ir vykdo jo vali , o paukš ius nelaim s dažniausiai ištinka « d l žmogaus griek », d l jo smaguriavim .

Lakštut tarp paukš i yra Donelai io mylimiausia. Su ja pasikalb ti ir jai aprašyti jis savo poemoje nedaug k mažiau paskiria eilu i negu visam pavasario pabudimui. Jam atrodo, kad lakštingala k nija tokias dorybes, kokias jis nor t matyti žmoguje.

Poet stebina lakštingalos kuklumas. Ji nuolat pasisl pusi savo giesme garbina Diev vakarais, kai pavarg žmon s eina ils tis, arba anksti rytais, kai jie keliasi. Savo giesme ji tarp paukš i lyg karalien , nors jos drabužis prastas — kaip b riško žvirblio ; tartum kokia b r , ji niekina « žiuponišk turbon r d », pasitenkina grynu vandeniu ir kukliu maistu, lesdama vabalus, skruzd s, uodus, kurie vargina žmones (taigi naikina pikta). Lakštingala linksmina pavargusius žmones ir juos žadina darb . Jos giesm m gsta visi: vaikai bekelniai ir kriunantys diedai, «ar b t b rs, ar pons sir m s».

Kožnas ir kiekviens tavo šauni garbina dain ,
 Kad tu mums dyvus linksm lakštingal iauški.
 Tu vargon bei cimbol niekini gars .
 Smuikai tav ir kanklys tur su g da nutilti,
 Kad rykaudama tu savo sald pakeli bals
 Ir kinkyk, paplak, nuvažiuok išbudini Jurg ⁵².

⁵² *Metai*, 16 psl.; *Pavasario linksmyb s* (ties pradžia).

Kaip negiedos lakštutei himno Donelaitis, kaip jos negretins su pamaldžiu giesmininku b ru, kai ji atrodo k nijusi poeto religinius, dorovinius ir estetinius idealus ? Neragin s valgyti n vieno savo veik jo, Donelaitis padaro išimt lakštingalai: «t ik neužmiršk, gaidau, perdaug giedodama, valgyt».

Taigi, peržvelgus *Met* poemos pagrindines id jas (pirmaprad s žmoni lygyb s ir pirmaprad s nuod m s pas k — skriaud , neteisybi , darb , varg , yd , — Dievo valios vykdymo ir garb s Jam), paži r jus poemos pagrindinius veik jus, ypa tuos, kurie geriausiai išreiškia Donelai io asmen ir jo id jas (Pri k , Selm , erel , gandr , lakštingal), visai nematyti t liaudišk pozicij ir to vidinio prieštaravimo, kuriuos Donelaityje išranda L. Gineitis. O jei Done-laityje ir jo *Metuose* pasirodo kokia nedarna, tai ji atsiranda d l visuotin s sunkenyb s pakelti tikrov lig idealo. Šitokio prieštaravimo neišvengia joks žmogus, jei jis turi ideal . To neišvengia n «idealistiškai » nusiteik komunistai, nors jiems tur t b ti lengviausia išvengti, nes j idealai kasdienin je tikrov je.

Donelaitis tuo yra didel asmenyb , kad savo gyvenimu ir savo raštais steng si sumažinti tarp tarp savo ideal ir kasdienyb s, ši , keldamas prie ideal . Matyti Donelaityje vidinius prieštaravimus d l to, kad jis r s iai priekaištuoja dvarui (tartum b rams nepriekaištaut) d l jo yd ir drauge pataria susitaikyti su Dievo valia, reiškia ne k kit , kaip esmin Donelai io ir jo *Met* nesupratim .

Šit L. Ginei io knygos yd anks iau už mane yra pasteb j s J. Brazaitis, *Aiduose* rašydamas: «Kalb ti apie Donelai io tos r šies prieštaravimus reiškia iškreipti Donelai io veido pagrindinius bruožus. Donelaitis tuo ir buvo vieningas, kad jo religin je šviesoje nyksta visi prieštaravimai — j neb t ir gyvenime, jei ta religin šviesa žmoni gyvenim nušviest ir j vairuot . Dingt socialiniai konfliktai, dingt moralinis pakrikimas, augt taika, sugyvenimas ir pažanga, jei kiekvienas individualiai religin s šviesos, anot Donelai io, padabot . O Donelai io kreipimasis «dangišk t tut » yra patys nuoširdžiausi ir pakiliausi religin s lyrikos momentai. Sovietinis komentatorius, atmesdamas t švies , atmeta tai, kas yra Donelai iui brangiausia ir kas dav visai jo veiklai ir jo veikalui vidin s vienyb s. Atmesti tai ir garbinti Donelait reiškia Donelait rodyti kitok , negu jis buvo, rodyti suklastot »⁵³.

⁵³ J. Brazaitis, *Donelaitis praelyje ir dabartyje*, žr. *Aidai*, 1964 m. 3 nr., 132 psl.

«Met » poemos kompozicija (hiperbolis, gamta)

Nepaj g s arba ty iomis nenor j s suprasti Donelai io *Met* prasm s, L. Gineitis nesugeba gerai vertinti n poemos kompozicijos. Jam atrodo, kad Pri kaus pasakojimas apie Adomo ir Ievos nuod m ir j dviej vargus yra nepajungtas vedamai logikai, nors iš tikr j tas epizodas yra pagrindinis poemos vienybei. L. Gineitis pažymi, kad « Donelaitis, veikiamas literat rin s tradicijos, nevengia pla i švie iam j , moralini ar konfesini pamokym , kurie neša tam tikro kompozicinio palaidumo ir statikos »⁵⁴, bet jis nepasako, kad tie religiniai ir moraliniai pamokymai yra neretai dinamiškesni už kitus, nes sujungti su b r protestais ir charakteriais. Šituo atžvilgiu silpnesni švie iamieji kiški pamokymai.

L. Gineitis teisingai nurodo, kad *Metuose* nemažai dinamikos. Tik jis nepasako, kad religin s ir moralin s prasm s epizodais bei pamokymais Donelaitis suteikia poemai daugiau gyvyb s ir vienyb s, ia kok nors epizod staigiai nutraukdamas, ia išskeldamas kontrast , ia pavartodamas analogij . Tai aiškiai matyti *Pavasario linksmyb se*.

Pamat s, kad pasakojimas apie lakštingal tampa statiškas, poetas j nutraukia, parodydamas Diks , kuris niekina Diev ir b rus, o mieste strakaliodamas, vaidina dievait . Po šio neilgo epizod lio, kuris kontrastuoja lakštut s kuklumui, Donelaitis v l kontrastu prisimena vargš b r , kuris po savo prastu stogu rytais šventas giesmes « nei lakštingala iauška ». Dabar jau analogijos keliu poetas gali sugr žti prie lakštingalos. Baig s pasakojim apie j , Donelaitis prisega religiškai moralin pamokym : « Tu, niekings žmogau, mokinkis ia pasikakint... paukš ius ži r k ! »⁵⁵ Vos šit Evangelijos patarim sava kalba išd st , tuoj « užims pasik l » : erelis sukviet paukš ius sueig . Ramioje sparnuo i kriv l je vos gandra pabaig pasakoti ereliui apie smaguriaujan io žmogaus skriaudas paukš iams, «dyv dyvai pasidar » : «aukš iausias pon viens» šaukia «gelb kit». D l to visi paukš iai taip nusig sta, kad net pats erelis « kribžd ti nedr so ». Tik šikšnosparnis su pel da ži ri t « dyv », kaip, persivalg s ir rin vyni prisig r s, smaguriautojas ponas voliojasi ant aslos ir keikiasi. Šikšnosparnis išdr so pasiteirauti ironiškai persirijimo priežasties. D l to ponas dar labiau pasiunta, apver ia stal su valgiais, prie kuri puola šunes, o pats griebiasi peilio gerklei

⁵⁴ L. Gineitis, *Kritijonas Donelaitis ir jo epocha*, 262 psl.

⁵⁵ *Metai*, 19 psl.; *Pavasario linksmyb s* (gerokai prieš pus jant).

persipiauti. Tokios biauryb s nebegali ži r ti n šikšnosparnis su pel dpalaike⁵⁶.

Po šito kontrasto paukš i sueigai, eina baudžiaunink kriv l s sueiga. Ji prasideda Lauro pasakojimu apie miest gyventojus, apie kuriuos « lietuviški kytri pilosopai » šneka, kad anie be varg , « linksmai kasdien prisivalg ». Kaip kvailumo pavyzd jis nurodo buvus Bleberio piemen , kuris neseniai penki kiauli nesuskait , o dabar, snarglius, mieste valo pon batus, « kap » ir « t » košti nemok damas, b rus « per kiauli joval laiko »⁵⁷. Šis pasakojimas kupinas pasipiktinimo dinamikos, nors ir ne toks judrus kaip persivalgiusio pono. Tik su Pri kaus sikišimu apie jaun žioplumus ir gyvenimo vargus dinamika sul t ja, nes ir pats veik jas sant resnis.

Teisingos L. Ginei io pastabos apie komizm , ironij ir satyr Donelai io *Metuose*. Tik gaila, kad nepanagrin tos m s poeto hiperbol s. Nors jos siejasi su XVIII amž. barokine mada, bet jos tarp Donelai io vaizduojam j priemoni tokios gausios, kad atrodo svarbesn s už humor ir ironij . Gal d l to L. Gineitis nenori nagrin ti hiperboli , kad jomis Donelaitis dažnai pabr žia savo religines ir moralines id jas. Bet j nenagrिन jant, išeina persiaurai paliestas komizmas, kur Donelaitis neretai išgauna hiperbol mis. Antai religiškai morališka ir drauge komiška yra hiperbol apie persivalgius didel pon , kuris, asloje voliodamasis, bliuznija prieš Diev ir susikvie ia toki kaimen velni ir velni kš i , kad net pragaras prasi-veria ir pagaliau net šikšnosparnis vaizdo biaurumo nebeišlaiko.

Arba v l vakmistras taip keikiasi, kad iš baim s varl s pasislepia tvenkinyje, pel s su pel domis apalpsta pastog je, o žvirbliai pusgyviai nukrinta nuo stogo⁵⁸. Atrodo, kad tai savotiška humoro r šis ydoms išjuokti. Panašios intencijos turi hiperbol Enskio pasakojime apie jo kaimyno Pel dos apgriuvusi triob , kurioje šis gyvena kartu su kiaul mis. Enskio arkliui gatv je nusizvengus, nuo Pel dos triobos stogo nukrinta sparas, išbyra lango stiklas, o pro atsiradusi skyl iššoka žviegdamos kiaul s⁵⁹. Nekviestiems Pel dai ir Slunkiui siveržus vestuvi puot , visi taip išsig sta, kad svotams iš rank iškrinta pypk s, o muzikantai su savo instrumentais palenda po suolu⁶⁰. Dav s vargdieniui graš , šykštuolis amtsrotas tris naktis negali užmigti⁶¹ ir t.t.

⁵⁶ *Metai*, 22-24 psl.; *Pavasario linksmyb s* (ties viduriu).

⁵⁷ *Metai*, 25-26 psl.; *Pavasario linksmyb s* (ties viduriu).

⁵⁸ *Metai*, 54-55 psl.; *Vasaros darbai* (pradžioje).

⁵⁹ *Metai*, 122-125 psl. *Rudenio g ryb s* (prieš pabaig).

⁶⁰ *Metai*, 104 psl.; *Rudenio g ryb s* (prieš vidur).

⁶¹ *Metai*, 162 psl.; *Žiemos r pes iai* (prieš pabaig).

Atrodo, kad hiperbol s yra Donelai io vaizdin s priemon s kovoje prieš blog . Tai jo vaizdži pamokym priemon . Jos pirmoje eil je vartojamos pasibiaur jimui ir pajuokai sukelti. Donelai iui nesvarbu, kad kai kurie perd ti hiperboli vaizdai, aštr s posakiai ar žodžiai estetiškai atrodo grub s, nes jam svarbiau, kad jie ilgai pasilikt skaitytojo atmintyje, primindami id jas, su kuriomis jie susieti. T hiperbolizuot reiškini Donelai io *Metuose* tiek daug, kad hiperboli ištyrimas yra vertas pastang . Per jas eidamas L. Gineitis b t buv s beveik priverstas suprasti *Met* esm ir realizm .

Reikia sutikti su L. Ginei u, kad Donelai io poemos kompozicijoje yra kai kuri nenuoseklum , neaiškum , pasikartojim . Tikriausiai poema buvo parašyta per ilgok laiko tarp , palaiptiesniui augdama iš keli epizod , ia vienur, ia kitur pasipildydama naujais. Turint galvoje Donelai io temperament ir jo religin bei moralin uolum , nesunku sivaizduoti, kad bažny ioje pasisek jo vaizdingi pamokslai, šiltai priimti klausytoj , gal jo b ti progomis poemos branduoliui papildin ti. Per pamoksl savo sukurtu vaizdingu palyginimu patenkintas, parapie i supratimo uždegtas, šventadienio vakar gal nekart s d jo Donelaitis prie stalo, savo nesen vaizd bei pamokym eiliuodamas, perdirbin damas ir derindamas prie jau parašyt epizod . Ar šitaip tikrai buvo, be abejo, nežinia. Ta iau jau iant poeto astringum , užkliudžius religinius bei moralinius klausimus, yra pagrindo manyti, kad bent dalis poemos yra išried jusi iš Donelai io pamoksl bažny ioje. Gal b t d l to kartais rašoma, kad jis savo poemos epizodus skaitydav s per pamokslus. Tur t b ti atvirkš iai. Gal d l to nemažai Donelai io poemos epizod atrodo lyg suvarstyti ant pamokym si lo.

B t buv gerai, kad suabejodamas d l vairi klausim , lieian i Donelait , L. Gineitis b t susvyrav s d l *Met* poemos vardo. Nors tradicija *Met* vard stipriai pilietino literat ros istorijoje, bet jis yra klaidinantis, nes per daug neutralus (kas Donelai io intencijoms netinka). Pavadinamas poem *Metais (Das Jahr)*, pirmasis jos redaktorius ir vert jas L. R za, gal b t, nor jo pabr žti Donelai io originaliai vaizduojam gamt , nes romantizmo laikais peizažin gamta ir su ja susij žmon s buvo labai m gstami. Bet iš tikt j gamta Donelai io poemoje n ra reikšminga kiekybiškai. Ji reikšmingesn kokybiškai, nes gamtos peizažo K. Donelaitis beveik negali išvengti, nes jo apdainuojami b rai savo prievoli žymi dal savo ponams «amtsrotams » yra priversti atlikti laukuose — atviroje gamtoje. Šitiems darbams poetas turi duoti atitinkam fon ir r mus. Ir iš tikro, Vyžlaukio kaimie i darbus, vargus ir

džiaugsmus yra surikiavęs pagal saulės ciklo fazes. Taigi, gamta *Metuose* pirmiausia pasirodo kaip būtinas kompozicinis elementas. Tik poemos pradžioje ir pabaigoje poetas gamtą tevertuoja savo idėjoms (Dievo garbei, luom skirtumams) pabrėžti. Nors jis gamtą mąsta, tačiau ji yra jo dėmesio centre. Todėl kiekviškai gamtos poemoje nedaug — tik trys gabalai su maždaug 240 eiluėmis. Tai nesudaro nė dešimtosios dalies mums žinomos poemos redakcijoje.

Donelaiio svarbiausias dėmesys poemoje nukreiptas žmones su juo vargais, ydomis ir džiaugsmams, kaip Dievo bausmėmis ir malonėmis. Pagindamas sutikti su vargais bei darbais ir peikdamas ydas, Donelaitis garbina Dievą ir jo statymus. Nors paprastai sakoma, kad *Met* poemoje religijos nedaug, tačiau tai netiesa. Jos nedaug tik tam, kas religiją supranta siaurai — Šventrašio išminimus, maldas. Bet kam religija yra Dievo valios vykdymas gyvenime, kaip buvo Donelaiiui, tas jo poemoje religiją sutinka labai dažnai. Jis mato, kad Dievo garbą Donelaitis pabrėžia savo poemos pradžioje, vaizduodamas pavasario paukščių giesmes, Dievo valią žmonėse gyvenime jis išryškina Adomo ir Ievos vargų epizode ir dar kartą Dievo valią ir jo apvaizdą jis pabrėžia baigiamajame malda. Poemos vairiuose epizoduose jis taip pat Dievo valią primena pamokomais žodžiais ir savo teigiamąjį veikimą mintimis bei atodais Dievui. Todėl ir skaitytojui nuo poemos pradžios iki pabaigos aišku, kad Dievas yra visos gamtos, gyvių bei žmonių, juo vargus ir džiaugsmus Viešpats, nors ne visi veikėjai tai supranta.

Met poema yra beveik tokia pat teocentriška, kaip Dantės Alighieri *Dieviškoji komedija*. Skirtumas tik tas, kad Donelaiis veikėjai savo skaistyklą atlieka ne po mirties, bet Prūsijoje, gyvenime, beveik nesipainiodami tarp simbolių, alegorijų ir mitologinių būtybių, kokių pasitaiko Dantės *Pragare*. Matant, kaip Donelaitis savo poemoje nuolat rungtis už Dievo valią, kovodamas su ydomis bei kitokiu blogiu, norėtis jo krintant pavadinti *Adomo palikuonyse arba Prūsijoje Lietuva*. Pirmasis vardas išreikštų Donelaiio poemos idėjų prasmę, o antrasis — jos vaizdinį turinį.

Nors joje yra pavaizduotas Vyžlaukio valaus gyvenimas, bet jame beveik nieko nestinga, gal išskyrus pastorį, kas nebūt charakteringa Prūsijai XVIII amžiuje. Žinant Donelaiio uolumą, sunku sivaizduoti, kad savo krintant pagarbindamas Dievo valią, poetas būtų nenorįs parodyti savo tautiškumą. Jis nori, kad visi pamatytų, kas yra ta Prūsija Lietuva, kuri vieni marindami skriaudė, antri nepažinojo, o tretieji, patys lietuviai, nebeapsitiko jais. Šiuos pastaruosius morališkai ir patriotiškai sustiprinti Donelaitis labiausiai nori, rašydamas savo poemą.

Deja, savo aukšt uždavin vykdyti iki galo poetui nepavyko. «Amžininkai Donelai io talento vis d lto pakankamai nesuprato ir ne vertino », kaip teisingai pažymi L. Gineitis ⁶². Kol poetas buvo gyvas, jo poema nebuvo išspausdinta. Ji tur jo išgul ti stal iuose beveik 40 met po autoriaus mirties. Bet gal Donelaitis spausdinimo n nesiek , tenkindamasis paskaitymais draugams ir paž stamiems ? L. Gineitis mano, kad Donelaitis nor jo savo k rin paskelbti, nes poetui dar gyvam tebesant, literat ros istorikas G. Pisanski Karaliau iuje žinojo apie 659 eilu i *Met* varijant , kuris buvo išverstas vokie i kalb . Tai buvo arba pradinis, arba sutrauktinis poemos varijantas, bent keturis kartus trumpesnis už mums žinom k rin , kuris turi 2968 eilutes. Turint galvoje G. Pisanskieo minim fakt , žinant Donelait nem gus sustoti pusiau kel je ir girdint jo poemoje dažn krypsn « broleliai», n ra abejon s, kad poetas steng si prasi mušti spaudos viešum .

Tik Donelaitis nebuvo toks naivus tik ti, kad jo, nežinomo užkampio poeto, k rinys iš karto gal t b ti išspausdintas lietuviškai. Juk anks iau, prieš mar , kol lietuviai Pr suose buvo gauseni, nebuvo išspausdintos jokios originalios beletristikos knygel s lietuviškai. Donelai io laikais jau buvo stipr s vokie i balsai, kad n religini knyg lietuviškai nebeapsimoka leisti d l permažo skaitytoj skai iaus. Tod l kietos tikrov s nuovoka K. Donelai iui tur jo šnibžd ti, kad n ra jokios vilties vis ilg poem išspausdinti iš karto lietuviškai. Prie šito reik jo eiti palai psniui, pirmiausia patekti vokie i pusiau religin spaud ir sigyti vard Karaliau iaus šviesuomen je. Provincijos poetui ir tai nebuvo lengva. Tod l, kaip L. R za rod , Donelaitis savo poemos fragmentus siuntin davo lai škuose paž stamiems. Apsigyvenus netoliese jaunam pastoriui J. G. Jordanui, kuris tur jo pažin i su Karaliau iaus žurnal redaktoriais bei mokslininkais, viltis prasila uži vokišk viešum Donelai iui padid jo. *Met* pradin varijant , arba poemos santrump jis tikriausiai dav Jordanui, kad šis k rin nusi st savo paž stamam spaudos asmeniui Karaliau i .

Koks buvo Donelai io poemos trumpasis varijantas, galima tik sp lioti. Jame tikriausiai buvo gamtos aprašym gabalai, nes G. Pisanski kalba apie keturius met laikus, apdainuotus hegzametru. Be to prie gamtin s poezijos vokie i šviesuomen jau buvo šiek tiek pripratins Gellertas. Bet pa iam Donelai iui gamta tebuvo preliudas kaimie i lietuvi gyvenimo problemas Pr s Lietuvoje. Tod l reikia manyti, kad varijante prie gamtini gabaliuk poetas

⁶² L. Gineitis, *Kristijonas Donelaitis ir jo epocha*, 215 psl.

buvo prikomponav s gal sutrumpintus Pri kaus ir dar vieno antro veik jo epizodus. Šitaip gal jo susidaryti tos 659 eilut s varijanto, skirto žurnalui ir žinomo G. Pisanskiui. Lietuvi kalbos ir poezijos žinovai t varijant , kaip liudija Pisanskis, vertino teigiamai ir j išvert vokiškai.

Ta iau tolimens varijanto eiga tikriausiai užkliuvo žurnalo ar žurnal redakcijose. Viena, gal jo b ti prastas vertimas. Bet dar labiau redaktorių gal jo išg sdinti poemos originalumas: niekas lig tol Europoje nebuvo raš s «kaimietiška » kalba apie baudžiaunink gyvenimo problemas ir niekas lig tol Pr sijoje nebuvo atvirai kritikav s pareig n karališkuose dvaruose. Net Donelai io amžininkas, pranc z « bedievis » J. J. Rousseau teraš apie gerus aristokratus, o ia kažin koks pastorius, atskleisdamas b r ir pon gyvenim , atvirai Dievo vardu kalba apie žmoni prigimt lygyb ir gyvenimo neteisybes. Tur b t, koks nors maišto maniakas, nusprend redaktoriai, nes bekompromisin krikš ionyb daugumai visada atrodo revoliucin ir nepriimtina. O Fr. Schillerio *Pj šik* . protestas tada dar nebuvo sujauđin s vokie i visuomen s: jie tebuvo suvaidinti dviem metais po Donelai io mirties. Be to juose nebuvo rašoma apie baudžiauninkus.

rodyti dokumentais šitok Donelai io nepasisekim prasilaužti vokišk žurnal puslapius dabar tikriausiai nepavyks, kaip nepavyko Tetzneriui. Bet jis vis tiek tikresnis už tas nuomones, pagal kurias m s poetas pasitenkin s savo poemos fragment skaitymu draugams ir sve iams. Jeigu Donelaitis teb t raš s savo paž stam pramogai, jis neb t atsisak s popierini mitologini puošmen , koki yra jo viename, vokiškai rašytame, proginiame eil raštyje. Tuo tarpu *Met* poemoje pagonišk puošmen n ra n skutelio. Jas iššlav rimtas uždavinys, kok buvo pasistat s poetas.

Su literat rine tradicija *Metus* tesieja eil dara, aro ir trumput giltin s alegorija, pamokym tendencija, gamtos gabaliukai. Bet, išskyrus eil dar , šie elementai yra taip perkurti drauge su b r ir pon gyvenimo scenomis, kad visa poema sudaro nepakartojamo unikumo sp d. Toki žym teturi tik patys žymieji k riniai. Proginiau rašalu jie nerašomi. Jiems reikia širdies kraujo. Juo ir paraš Donelaitis savo poem . Ji skamba ne progin mis pramogin mis birbyn l mis, bet daugelio registr vargonais, kurie toli gird ti.

Tod l *Met* poemos kai kurios vietos dar šiandien teb ra aktualios Lietuvoje. Selmo li dnus žodžius apie bedievyb , klaidingus mokslus ir j dorovines pas kas tebekartoja t kstan iai tikin i lietuvi ; b r priekaištus dvaro ponams t kstan iai lietuvi kaimie i nukreipia kolchoz ir sovchoz privileijuotus «amtsrotus» ir kompar-

tie ius. Prid kime girtuoklyst ir keiksmus, rus palaikomus Lietuvoje, ir pajusime, kaip Donelai io poemos vargonai tebegaudžia r s iais neteisybi aidais.

ideal izmo ir real izmo probl ema Donel ai io poemoje

L. Gineitis susipainioja, nor damas vertinti Donelai io k rybin metod ir jo poemos realizm . Užmirš s, kad unikumai schemas ne spraudžiami, bet gerai prisimindamas, kad rus marksistai lig šiol težino tik kritin ir socialistin realizm , L. Gineitis nebeišmano, ant kokios laktos patupdyti Donelait , kad jis nesusukt : « Liaukis štukas gl pas iš man s sau daryti».

Kadangi «vyresnieji broliai» mokytojai Maskvoje nori išrasti ir paskelbti dogma švie iam j realizm , Gineitis ten m gina rikiuoti taip pat Donelai io realizm . Gaila, kad jam užd ti rusiško marksizmo akiniai neleidžia pla iau pažvelgti. Kitaip L. Gineitis tur t pasteb ti, kad realizmo yra graik Euripide, ital Dant je, angl Šekspyre, pranc z Racine ir Molière, vairiuose švie iamajo amžiaus rašytojuose, romantikuose, realistuose, impresionistuose. Tas realizmas kiekvien kart kitoks, nors jo versm ta pati.

Iš tikro realizmo-impresionizmo kaip ir jo antipodo idealizmo-ekspresionizmo pirmoji priežastis gl di kurian i j asmen sielos strukt roje. Marksistams baisu pripažinti visais amžiais panašios strukt ros sielas, nes tai gal t sugriauti j «moksliškus » prietarus. Bet to fakto panaikinti jie ne stengs. Literat roje ir mene visada labiau iškils ia realizmas-impresionizmas, ia idealizmas-ekspresionizmas, o kartais jiedu grumsis arba susitiks tame pa iame k rinyje. Tai pareina nuo vairi veiksnii . Užteks ia pasakius, kad tie du antipodiniai stiliai arba išraiškos ir vaizdavimo b dai visada gyvi.

Šiandien Sovietijoje viešai tematyti tik realizmas (socialistinis), bet tai nereiškia, kad ten neb t k r j , turin i idealistin -ekspresionistin sielos strukt r ir išraišk . Tik šitiems donelaitiški « amtsrotai» neleidžia viešai pasireikšti. Vakar pasaulio dail je šiandien triukšmauja idealistinis-ekspresionistinis stilius, išsivyst s kraštutinio abstraktizmo srov , kuriai tik belieka uždusti. Bet tai nereiškia, kad šituo pa iu laiku neb t gyvas realizmas-impresionizmas. Jei šitokio stiliaus k ryba Vakar dail je nevyrauja, tai aiškintina trejopai: arba viešoji opinija, padedama snobizmo, dirbtinai užgožia realizm , arba jis neturi palankios socialin s aplinkos dominuoti, arba neturi veržli dailinink su stipria realistine sielos strukt ra, kad abstraktinink užgož jim nugal t . Tuo tarpu literat roje realistini k rini ir dabar yra Vakaruose nemažai.

Donelai io laikais Vokietijoje realizmas ir idealizmas buvo taip pat gyvi, tarp sav s rungtyniavo, bet literat roje nevyravo n vienas arba d l socialin s aplinkos, arba d l stipri k r j stokos. Pats Donelaitis buvo idealistin s sielos strukt ros, kuri sustiprino jo aukl jimas ir saviaukla bei pašaukimo darbas. Bet Donelai io vaikyst ir jaunyst prab go labai kietoje realistin je aplinkoje. Šitokioje pat aplinkoje jam teko ilg laik kunigauti. Nors jis m go moksl , muzik ir literat r , bet jam daugiau teko atlikti kini darb iš pareigos. Šitokia socialin aplinka Donelait stipriai veik , palikdama jame aiški žymi . Bet jo k ryb kv p ir neš idealizmas — jo k ryb skatino susižav jimas id ja, kuriai tur jo tarnauti juslin s priemon s, dažnai pasirenkamos iš gerai paž stamo realistinio kaimo Pr s Lietuvoje. Šitokio kv pimo rezultate idealizmas ir realizmas Donelai io k ryboje iš jo susipyn s ir dinamiškas.

Donelai io *Metuose* aiškiai matyti, kad poetas nekuria realistin i vaizd , tik tam, kad jais g r t si. Jie n ra jo tikslas, o tik išraiškos priemon s. Realistinius vaizdus veda Donelai io idealistin nuotaika ir jo mokymui pasidavusi mintis. Poeto dvasia yra tokia veikli, kad ji prasiveržia ir pro piešiamus gamtos paveikslus. Jau buvo nurodyta pavasario pabudim , kur Donelai io paukš iai ne šiaip sau iulba arba garbina gyvyb bei saul , kaip tai pritikt realistui, bet savo giesmes skiria Dievo garbei. Pasaulin je literat - roje, tur b t, nedaug terastame toki poet , kuri gamtoje Dievo garb s id ja taip ryškiai švyt t , kaip ji matyti Donelai io pavasaryje.

Toje pa ioje gamtoje aiškiai prasiveržia ir kitos Donelai iui brangios id jos. Lakštingala jam — pilka, kukli, linksmi iulbanti b r , gandrai — geri «gaspadoriai», pl šrusis erelis — geras valdovas, glob jas, miške apsnigtos pušys — perukuoti ponai iai, o šalia j kr mai — vargingi b rai.

Kai m s poetas turi reikalo su žmon mis, jam dar sunkiau suvaldyti savo valing temperament , kuris kiekviena proga svaido vaizdingai rašytojo id jas. Tada net monotoniškas hegzamtras nebepaj gia suvaldyti ramaus pasakojimo. Ne d l tikroviško gyvenimo meil s Donelaitis tada sukuria savo teigiamuosius ir neigiamuosius veik jus, pirmuosius suidealizuodamas, antruosius sušaržuodamas ir sukarikat rindamas, bet d l aistringos meil s savo id joms ir d l noro savo skaitytojus patraukti arba juos atgrasinti. Savo id joms kalti skaitytoj atmint Donelaitis pakartoja panašius vaizdus ir posakius, jis kuria savo hiperboles, kuriose tikrov s gabal liai t ra tik priemon s kokiai nors id jai ypatingai pabr žti.

Realistin s-impresionistin s sielos k r jai taip nesielgia su gamta ir gyvenimo faktais kaip Donelaitis. Jiems tikrov gera tokia, kokia

ji yra. Jiems nereikia jos vienaip ar kitaip iškreipti. Tuo tarpu Donelaitis nuolat j siveržia dvejopai : arba tiesiog j pindamas sav id j , arba vaizdais pabr ždamas teigiamybes ir neigiamybes doroviniu atžvilgiu. Joks realistin s sielos rašytojas nekuria taip gausiai metafor -hiperboli , kaip elgiasi Donelaitis, nes hiperbol yra kraštutinis tikrov s iškreipimas nuotaikos arba id jos labai. Donelai iui tokie iškreipimai labai mieli, nes jie smenga skaitytojo vaizduot ir atmint . Jis taip pat dažnai vartoja drastiškus žodžius ir posakius, paimtus iš grubios tikrov s, bet jo nukreiptus id jinius bei pedagoginius tikslus. Donelai io medžiaga personažams, vaizdams, vaizdingiems posakiams ir pamokymams bei jo kalbos žodžiai dažnai yra paimti iš kasdienyb s, iš lietuviško kaimo Pr s Lietuvoje. Bet pro vis šit medžiag ir drauge su ja poetas veržiasi giliau,, aukščiau ir toliau, kad su savim pakelt savo skaitytojus. Taigi, Donelai io elgesys su jusline tikrove yra grynai idealistinis. Tod l jo stili arba jo išraiškos ir vaizdavimo b d labiau tikt vadinti realistiniu idealizmu, gal romantizmu, o ne realizmu.

Pagaliau Donelai iui tikrov n ra tik materija, gamta, biologinis ir m stantis žmogus, kaip tai suprato nevienas materialistas, Donelai io amžininkas, vadinamas filosofu arba šviet ju. Donelai io tikrov daug platesn ir gilesn . Joje telpa materija, gamta, biologinis, m stantis ir dvasinis žmogus, jo ydos, nuod m s ir doryb s, velnias ir Dievas, kuris yra viso ko Viešpats. Šitoki tikrov Donelaitis savo *Met* poemoje stengiasi pavaizduoti ir j liudija. Tod l jo paukš iai kalbasi apie Diev . Prieš Dievo garb padang je skelbian ius gervinus žvirbliai su savo vaikais protestuoja teigdami, kad jie taip pat garbina Diev . Gandras ereliui paukš i akivaizdoje aiškina Dievo statym ir žmoni nuod mes. Tamsybi gyviai šikšnosparnis su pel da teiraujasi pono persirijimo priežasties. Nors pagerbiami Adomas su Ieva kaip pirmieji t vai, bet Donelai iui jie atrodo beveik tokie pat varguoliai kaip b rai, savo vaik skaudinami. Dievo Donelaitis, žinoma, pavaizduoti negali, bet jis yra jo poemoje, apsireikšdamas per žmoni mintis, ypa per visos gamtos k rinius ir savo statymus, kuriuos tikintiesiems nušvie ia Apreiškimas, o netikintieji jiems prieštarauja savo darbais. Tod l ir nuod m s bei doryb s n ra kažin kokie atsitiktinumai, bet Dievo valios nepaisymai, arba jos vykdymas, taigi realyb . Tod l Donelai io *Metuose* matomas realizmas yra gilesnis ir platesnis, negu materialistai j supranta. J galima pavadinti integraliniu realizmu, jei kam realistinis idealizmas arba net romantizmas atrodyt nepriimtinas..

Ta iau Donelai io *Met* negalima vadinti nei realizmu, nei švieiamuoju realizmu, nes m s poetas stovi ar iau Dant s Alighierio-

ir Motiejaus Valančiaus negu savo amžininkų, šviečiamųjų filosofų Voltaire, J. J. Rousseau, G. Lessing. Nors jis turi šio to pasiūlymą iš XVIII amž. literatūrinės tradicijos, tačiau tuo, kuo jis didelis, bent, integraliniu realizmu (tikrovės neribojimu jusline patirtimi) arba realistiniu idealizmu (net vulgariausios tikrovės palenkimu idealui ir idėjoms), Donelaitis stovi aukščiau savo amžiaus bei jo pralenkia. Europoje ir Lietuvoje jis tampa vienintelis, unikumas, nepaimtuojamas ir nepralenkiamas, nors jo kalba ir nėra tobula. Todėl jo realizmą ir idealizmą sunku patupdyti koki nors laiku.

Donelaiio asmuo, nesužalotas jo literatūrinis palikimas, jo integralinis realizmas nepasiduoda nei sumarkšinti, nei surusinti. Todėl, tačiau jai kalba L. Gineitis, kad «išvertus poemą *Metus* rusų ir kitas kalbas, Donelaitis toli peržengė savo krašto ribas»⁶³. Šitoks ir panašūs posakiai patarnauja rusiškam imperializmui, bet ne tiesai. Ji nurodo, kad Kr. Donelaitis platų pasaulį išvedė jo tautietis Liudvikas Rza, 1818 metais išversdamas Donelaiio poemą vokiškai. Po to jį du kartus išvertė vokiškai G. Nesselmann (1869) ir L. Passarge (1894). Rusai Donelaiio *Metus* su lietuvių pagalba teišsivertė tik 1946 m. Tokia yra tiesa.

Kai sakoma, kad sovietiniuose santvarkoje rusai K. Donelaitį gerbia, galima tik ti, kad jį tarpe yra tokie šviesieji žmonės. Bet jie tikriausiai galios neturi. Tuo tarpu rusų komunistų propagandiniams pagarboms neužtenka: reikia darbų, kurie patenkintų Donelaiio skelbtą teisingumą, grąžint užgrobtą laisvą žmonių Donelaiio, t. y. jį.

⁶³ Ten pat, 5 psl.